SIMPOZIONUL ANUAL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ „CRISTIAN POPIȘTEANU“ BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ACUM 140 ANI EVENIMENTELE ANULUI 1881

A 29-a ediție a Simpozionului organizat de Banca Națională a României și Fundația Culturală Magazin Istoric a fost găzduită de pavilionul din Centrul de perfecționare profesională și activități sociale al B.N.R. Tema primei zile, 30 iunie, a fost „Banca Națională a României acum 140 ani. Evenimentele anului 1881“.

În ziua următoare, 1 iulie, participanții au urmărit expuneri despre „Evacuarea Tezaurului B.N.R. în Rusia și depozitarea lui la Moscova. Cercetări recente în arhivele românești și străine“. Manifestarea s-a încheiat cu ceremonia decernării premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric (Magazin istoric**, nr. 8/2021).**

1881. UN AN CU SEMNIFICAȚII MAJORE ÎN ISTORIA BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Din cauza restricțiilor sanitare, anul trecut nu am putut marca așa cum s-ar fi cuvenit împlinirea a 140 de ani de la înființarea Băncii Naționale a României în anul 1880. Ne-am gândit să compensăm într-o anumită măsură acest neajuns îndreptându-ne atenția asupra anului imediat următor, 1881.

Privit de aproape, 1881 se dovedește un an cu o fizionomie aparte în continuarea construcției național-statale și în procesul de modernizare a societății românești, dacă avem în vedere că atunci România a fost proclamată regat, iar Banca Națională a României a intrat în normalitatea funcționării ei. În cele ce urmează, înainte de a prezenta cele mai importante evenimente care au marcat istoria instituției noastre în 1881, voi preciza că deschiderea oficială a ghișeelor Băncii Naționale a României a avut loc la 1 decembrie 1880, ceea ce a făcut ca bilanțul acelui an să cuprindă numai o lună de activitate, o perioadă foarte scurtă, dar în care a fost pus „în mișcare mecanismul instituțiunii noastre".

Eugeniu Carada, ctitorul Băncii Naționale

Organizarea instituției era abia la început, iar contextul general era puțin favorabil, așa cum constatau membrii primului Consiliu de Administrație al B.N.R.: „Banca noastră Națională la începutul ei nu are avantagiele pe care asemenea instituțiuni le-au găsit în alte țări cu un comerț mai dezvoltat, ea n-a găsit gata a i se înfățișa operațiuni numeroase, ci, tocmai din contră, ea este chemată să stimuleze mișcarea economică a țării." Or, această situație, adăuga conducerea B.N.R., „ne inspirase cele mai legitime temeri, cum se întâmplă totdeauna când este vorba de a plasa capitaluri".

Așadar, greutăților inerente oricărui început li s-au adăugat cele determinate de stadiul de dezvoltare economică a societății românești. După pașii parcurși în 1880, în 1881 au fost definitivate acțiunile de organizare a Băncii Naționale a României. Principalii actanți ai acestei construcții

instituționale au fost Eugeniu Carada, care se afla la Paris încă din vara anului 1880 pentru a asigura conlucrarea cu Banca Franței, și membrii Consiliului General al B.N.R., condus de guvernatorul Ion I. Câmpineanu.

La începutul anului 1881 erau încă multe de făcut, printre care: continuarea subscrierii capitalului social; organizarea imprimeriei Băncii și confecționarea primelor bilete de bancă, a cecurilor și a acțiunilor B.N.R.; organizarea primei adunări generale ordinare a acționarilor B.N.R.; întocmirea diferitelor regulamente (sucursale, operațiuni etc.); continuarea deschiderii conturilor curente cu facultatea de scont; stabilirea relațiilor cu bănci din străinătate și încheierea convențiilor privind termenii colaborării; deschiderea primelor sucursale; identificarea soluțiilor pentru construirea unui sediu propriu; completarea schemei de personal și altele.

Potrivit corespondenței intense dintre Ion I. Câmpineanu și Eugeniu Carada, precum și proceselor-verbale ale consiliilor de conducere ale B.N.R., surse extrem de importante care s-au păstrat în arhiva instituției noastre, fiecare problemă însemna documentări cu privire la practicile instituțiilor similare, mai ales din Franța, Belgia și Anglia, prezentarea lor în ședințele Consiliului de Administrație și ale Consiliului General, dezbateri pentru adoptarea unei anumite formule, asumarea responsabilității și stabilirea măsurilor necesare pentru punerea lor în practică.

Una dintre primele priorități ale Băncii Naționale a României în anul 1881 a fost emisiunea biletelor de bancă. Potrivit art. 1 al „Legii de înființare a unei bănci de scompt și circulațiune“, Banca Națională a României a primit „dreptul exclusiv de a emite bilete de bancă la purtător“. Votate de Parlament în mai 1880, Statutele B.N.R. au completat legea de înființare cu precizarea că „forma biletelor, modul emisiunei lor și cantitatea pentru fiecare categorie se va fixa de Consiliul General al Băncei pe bazele aici stabilite“, respectiv: biletele erau de 20, 100 și 1.000 lei, dar exista și posibilitatea unor bilete intermediare de 50 și 500 lei. Pentru „cea dântâi

Desen al primei tiparnițe și bancnota de 20 lei

emisiune se vor crea pentru fiecare din aceste categorii bilete în proporțiunile următoare“: bilete de 20 sau 50 lei împreună – 25%; bilete de 100 lei – 45%; bilete de 500 sau 1.000 lei împreună – 30%. În același timp, alte două prevederi statutare stabileau că: biletele vor fi plătite (convertite) la prezentare în aur sau în moneta națională de argint și „biletele vor fi primite în plată la toate casele Statului, precum și la toate casele stabilimentelor publice, dependente de Stat“.

Aflat deja la Paris, cu misiunea de a tipări biletele B.N.R. la Banca Franței, Eugeniu Carada transmitea la 15 august la București că lucrarea s-ar întârzia foarte mult și că „părerea mea dar este că trebuie să renunțați la această idee și să vă pregătiți a face lucrarea la București“. Pentru a răspunde nevoii acute de numerar a societății românești, tot Carada a propus o soluție provizorie, care a constat în transformarea biletelor ipotecare emise de Ministerul de Finanțe în 1877 în bilete ale B.N.R., prin aplicarea unui supratipar. La 28 noiembrie 1880, aceste însemne monetare au fost puse în circulație ca primele bancnote ale B.N.R.

Străduința pentru realizarea biletelor B.N.R. a continuat însă și, în decembrie 1880, erau deja la București mașinile necesare, care au fost instalate în spațiul amenajat sub coordonarea inginerului-arhitect Nicolae Cerkez la subsolul clădirii Creditului Funciar Rural din strada Colței nr. 21. Aici a fost instalată Imprimeria B.N.R. și aici au fost tipărite, folosindu-se clișee și hârtie cu filigran de la Banca Franței, primele bilete B.N.R. de 20 lei, 100 lei și 1.000 lei. Potrivit raportului anual al B.N.R., în anul 1881, au fost emise și au intrat în circulație: 600.000 bilete de 20 lei (12.000.000 lei), 175.000 bilete de 100 lei (17.500.000 lei) și 31.000 bilete de 1.000

lei (31.000.000 lei), în total, 806.000 bilete, în valoare 60.500.000 lei.

Treptat, biletele B.N.R. au intrat în circulație, au câștigat relativ repede încrederea publicului și au determinat o adevărată revoluție în mentalitatea și comportamentul cotidian al românilor. Iată câteva date sugestive pentru rapiditatea cu care opinia publică românească a trecut de la încrederea exclusivă în „banii sunători" și teama față de „ficțiunea" reprezentată de biletul B.N.R. la conștientizarea avantajelor utilizării acestora. În decembrie 1880, Consiliul de Administrație a constatat că „pe dată ce se emitea un bilet de bancă la un ghișet, [deținătorul] se prezenta la celălalt spre a fi transformat în monetă sunătoare", astfel încât s-au schimbat în monete de argint 1.345.640 bilete. În ianuarie 1881, trendul a început să se inverseze, iar „în februarie proporțiunea a fost cu totul răsturnată: s-au prezentat 227.000 lei în monetă sunătoare spre a fi schimbați în contra bilete de bancă și nu s-au cerut decât 47.600 lei monedă sunătoare în contra biletelor". De aceea, conducerea Băncii declara: „Putem dar zice cu încredere că proba astăzi este făcută, că biletul de bancă are mersul său asigurat și că emisiunea va putea crește fără pericol în raport cu trebuințele pieților noastre." Prin urmare, în anul 1881, prin punerea în circulație a bancnotelor B.N.R., s-a încheiat procesul de constituire a sistemului monetar românesc modern.

O altă prioritate a conducerii Băncii Naționale a României în anul 1881 a fost deschiderea primelor patru sucursale, așa cum fusese prevăzut în art. 3 din legea sa de înființare, unde se stabilea că Banca Națională „va institui câte o sucursală în fiecare capitală de județ și în toate localitățile din țară unde trebuința va cere. Acum imediat, va înființa sucursale în Iași, Galați, Brăila și Craiova". Deși primele măsuri pentru deschiderea sucursalelor au fost inițiate încă din 1880, în momentul în care a întocmit raportul cu privire la activitatea desfășurată în decembrie 1880, Consiliul de Administrație introducea printre inconvenientele nivelului redus al operațiunii de scont faptul că „Banca, neavând încă sucursale organizate [...], nu am putut admite la scompt decât efecte din București, plătibile în București, ceea ce a limitat cu totul operațiunile". „Prin deschiderea sucursalelor, [...] suntem autorizați a crede – susținea conducerea B.N.R. – că scomptul va lua un avânt mai mare și va putea deveni ceea ce ar trebui să fie principala ramură a operațiunilor noastre."

Elefterie Cornetti, cu soția

Având în vedere importanța sucursalelor pentru rolul pe care Banca Națională urma să-l îndeplinească în stimularea dezvoltării economiei naționale, Consiliul de Administrație a luat mai multe măsuri pentru a pregăti inaugurarea sucursalelor, respectiv: desemnarea celor patru directori (Elefterie Cornetti la Craiova, Matei Ganea la Iași, Antoniu Borghetti la Galați și Constantin Fleva la Brăila); punerea în circulație a biletelor de bancă în valoare de 2.800.000 lei; stabilirea sumei de 150.000 lei pentru bugetul celor patru sucursale; aprobarea listelor cu persoanele și casele de comerț acceptate de sucursale pentru a deschide conturi curente cu facultatea de scont; instruirea directorilor și a membrilor Comitetului de scont din sucursale să fie cât se poate de scrupuloși în admiterea efectelor la scont. În același timp, conducerea B.N.R. a stabilit „statul de lefurile" funcționarilor din sucursale pe anul 1881, după cum urmează: cei patru directori primeau câte 1.000 lei pe lună fiecare; cei patru casieri și cei patru contabili aveau salarii între 350 și 500 lei pe lună, fiecare; cei patru impiegați, între 120 și 150 lei pe lună, iar oamenii de serviciu aveau repartizați 5.000 lei pentru salarii pe întregul an. Pentru o evaluare a puterii de cumpărare, iată și câteva prețuri medii cu amănuntul din București în anul 1881: pâine – 0,23 lei/kg; cartofi – 0,12 lei/kg; ouă de găină – 0,08 lei/buc.; brânză de oi – 0,94 lei/kg; carne de porc – 0,75 lei/kg; găina vie – 1,60 lei buc.; vin obișnuit – 0,25 lei/l.

În cele din urmă, la 1 martie 1881, și-au

început operațiunile sucursalele Iași și Craiova, iar la 16 martie același an și-au deschis porțile sucursalele Galați și Brăila. A urmat intrarea în vigoare a „Regulamentului interior al sucursalelor“, prin care era reglementată activitatea Consiliului General al sucursalelor, a Comitetului de Scont și a celui de Control, precum și organizarea celor două case de bani (casa jurnalieră și casa de rezervă). De asemenea, au fost stabilite condițiile pentru deschiderea conturilor curente cu facultatea de scont și condițiile de desfășurare a scontului.

Încă din primele luni de funcționare, trei dintre sucursale au avut o activitate profitabilă, realizând, la sfârșitul anului 1881, un venit net de 134.503 lei. La Craiova, ca urmare a unei recolte agricole slabe și a lipsei exportului, activitatea sucursalei a fost sub așteptări, iar cheltuielile au fost mai mari decât profitul.

Ulterior, Banca Centrală a înființat câte o reprezentanță în fiecare reședință de județ, astfel încât în 1914 numărul acestora ajunsese la 33. Asigurând alimentarea economiei locale cu creditul ieftin, sucursalele și agențiile au avut un impact economic și urbanistic major asupra localităților și județelor în care au fost înființate.

Pe agenda conducerii B.N.R. s-a aflat în 1881 și problema sediului instituției, deoarece instalarea în clădirea Creditului Funciar Rural reprezenta o soluție provizorie și Banca Centrală avea nevoie de un sediu propriu, impunător și elegant, care să inspire încredere publicului. În anul 1881 a fost identificat terenul pe care putea fi ridicată o astfel de clădire, guvernatorul Ion Câmpineanu fiind autorizat de Consiliul de Administrație să trateze cu Ministerul de Finanțe cumpărarea Hanului „Șerban Vodă“, situat în centrul comercial al Bucureștiului, cu prețul de 800.000 lei.

Aici avea să înceapă doi ani mai târziu edificarea uneia dintre clădirile emblematice ale Bucureștiului sfârșitului de secol XIX, în care serviciile Băncii s-au mutat în 1890. Construit de o firmă românească condusă de Nicolae Cerkez și Constantin Băicoianu, după planurile a doi arhitecți francezi (Albert Galleron și Cassien Bernard), sub atenta supraveghere a lui Eugeniu Carada, Palatul B.N.R. de pe strada Lipscani a devenit axul în jurul căruia s-a constituit mai târziu city-ul bancar bucureștean.

În anul 1881 a avut loc și prima adunare generală ordinară a acționarilor B.N.R. Referitor la acționariatul B.N.R., art. 2 din Statute prevedea că „pentru exploatarea privilegiului acordat Băncei [...] se formează o societate anonimă prin acțiuni, care va exista între Guvernul României, ca subscriitor al unei treimi din capital, și între toți subscriitorii cari vor adera la Statutele de față prin acoperirea restului capitalului“. În consecință, capitalul B.N.R. între 1880 și 1900 a fost constituit din 2/3 capital privat și 1/3 capital de stat și această structură a capitalului s-a reflectat și în participarea la Adunarea Generală, care reprezenta „universalitatea acționarilor“. Prin Statute, Adunarea Generală se organiza în a treia duminică a lunii februarie și orice proprietar a patru acțiuni putea participa, cu precizarea că „patru acțiuni dau dreptul la un vot“ și „nimeni nu va putea avea mai mult de zece voturi pentru sine și alte zece ca mandatar“, în timp ce „Guvernul va figura [...] printr-un mandatar special, care nu va avea, în această calitate, decât 10 voturi“.

Conform acestor reguli, la 22 februarie 1881, a avut loc Adunarea Generală a Acționarilor B.N.R., la care a fost prezentat primul raport al Consiliului de Administrație. În acest raport au fost înfățișate aspectele referitoare la cheltuielile de instalare, precum și la lipsa unui local și a unui tezaur propriu, motiv pentru care cele patru milioane de lei din capitalul adunat din primele vărsăminte ale acționarilor au fost împrumutate statului pe bonuri de tezaur și au adus Băncii un profit de 85.000 lei la sfârșitul anului 1880.

Clădirea sucursalei B.N.R. din Craiova

De asemenea, în raport se mai arăta că dificultățile primelor luni de activitate au constat în demonetizarea rublelor aflate în circulație și în lipsa de monetă națională măruntă. Totuși, Banca a menținut raportul dintre stocul metalic și biletele la purtător în circulație, conform art. 12 din Legea constitutivă. Acest articol preciza că Banca trebuia să aibă o rezervă metalică de o treime din suma biletelor emise. Astfel, biletele în circulație erau la data prezentării raportului în sumă de 7.740.040 lei, iar stocul metalic reprezenta 3.592.194 lei.

În februarie 1882, Consiliul de Administrație comunica acționarilor că, în anul 1881, „Institutul nostru [...] a intrat deja în mersul regulat al afacerilor. Operațiunile sale au luat o dezvoltare destul de însemnată și putem zice că au dat rezultate satisfăcătoare“, pe de o parte, „pentru interesele acționarilor, pe de altă parte, ele au dovedit că Banca, ca instrument de credit, dă un concurs puternic afacerilor comerciale și vine astfel în ajutorul intereselor generale ale țării“.

În concluzie, 1881 a fost primul an de normalitate din istoria B.N.R., primul în care operațiunile au început la 1 ianuarie și s-au terminat la 31 decembrie, un an al pașilor fundamentali în organizarea și funcționarea instituției. În același timp, în 1881, a fost votată și „Legea asupra burselor, mijlocitorilor de schimb și mijlocitorilor de mărfuri“, care a fost urmată de autorizarea, prin Înalt Decret Regal, a solemnității deschiderii Bursei București în decembrie 1882. Prin urmare, putem spune că se crea cadrul potrivit pentru ca civilizația capitalistă românească să facă pasul decisiv de la stadiul timpuriu la organizarea temeinică a sistemului de credit. Însănătoșirea circulației însemnelor monetare și a finanțelor publice a fost vizibilă încă din 1881, ceea ce înseamnă că Banca Națională a României a început atunci construcția unuia dintre primele poduri peste prăpastia existentă în societatea românească între dorința generală de modernizare și caracterul limitat al resurselor financiare.

Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernator al B.N.R.

1881. ANUL ÎNTÂI AL BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Piesa scrisă de Henrik Ibsen Stâlpii societății **nu se mai joacă prea mult acum, fiindcă nici Henrik Ibsen nu este corect politic. Sigur că piesa nu se referă la instituții, ci la oameni și are o doză de ironie, deși nordicii nu sunt vestiți pe lumea asta pentru satiră și umor. Dar mie îmi place să mă gândesc la titlul ăsta și să încadrez Banca Națională între instituțiile care sunt stâlpi ai societății.**

De când au înflorit mijloacele de difuzare în masă, mai mulți români au aflat că 1881 este primul an de viață al B.N.R., care începuse să funcționeze la 1 decembrie 1880. Ideea înființării unei bănci naționale a României era mai veche, ea formulându-se la scurt timp după unirea din 1859.

Anul 1881 a fost unul fast, fiindcă avea semne bune pentru viitor și nu numai din punct de vedere financiar. În 1881, s-au născut Tony Bulandra, George Enescu, Octavian Goga, Iosif Iser și Ion Minulescu, iar Ion Creangă își începea publicarea *Amintirilor din copilărie*: „Nu știu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești...“ Cine se mai gândește azi la asemenea lucruri minore, când Planeta ne-a prins în vârtejul ei și ne-a transformat în ființe universale, digitalizate, adevărați „stăpâni ai inelelor“?

Sub aspect politic, în 1881, România era ridi-

cată la rangul de regat, ca să fim în rând cu Europa. După câteva zile de la eveniment, trei imperii vecine sau aproape vecine – German, Austro-Ungar și Rus – recunoșteau micul Regat al României, fără să știe că acest mic stat, devenit în 1866 monarhie constituțională, avea să ajungă după nici patru decenii de la această recunoaștere o putere regională, cu o suprafață de aproape 300.000 de km^2 și cu o populație de 18 milioane de locuitori. Marile puteri nu bănuiau aceasta fiindcă nu știau nici că românii erau (și mai sunt deocamdată) cel mai numeros popor din sud-estul Europei. La 10 mai 1881, Carol de Hohenzollern-Sigmaringen era încoronat la București ca primul rege al României. Ca principe și ca rege, avea să aibă cea mai lungă domnie (de 48 de ani) din toată istoria românilor.

Carol I,
acuarelă de Carol Popp de Szathmari

Pentru românii de rând, schimbarea aceasta de titlu nu prea avea importanță, deoarece în conștiința noastră publică, vechiul titlu de domn (uns și încoronat) era cel mai important titlu din lume. Pentru noi erau doi domni scrișI cu inițială majusculă, Domnul din cer și Domnul de pe pământ. Iar mai mare ca Măria Sa nu putea să fie nimeni în lume. Numele de rege și acela de majestate ne erau străine, dar le-am primit și le-am naturalizat până la urmă. Firește, nici regele Carol, cel încoronat la 1881, nu avea de unde să știe că nepotul și moștenitorul său, regele Ferdinand Întregitorul, după ce avea să facă profesiunea de credință de român, urma să nu mai fie „de Hohenzollern“, ci „de România“.

Guvernul era condus pe atunci, la 1881, de Brătieni, în primul rând de marele Ion C. Brătianu. Prim-ministrul avea exact 60 de ani, fiind născut în 1821, adică acum două secole. Înainte de a trece din această viață, Ion C. Brătianu, onorat cu titlul de membru de onoare al Academiei Române, ar fi rostit următoarele cuvinte: „Mă voi răsuci în mormânt dacă voi, fiii mei, nu întregiți țara!“ Iar fiul Ionel Brătianu a întregit țara prin faptă, în vreme de nepotul Gheorghe I. Brătianu a întregit-o prin istorie (scriind, de exemplu, *Originile și formarea unității românești*).

Tot în 1881, s-a votat legea Bursei. Astfel, se vede că Banca Națională a României, despre care domnul guvernator Mugur Isărescu ne amintește mereu că a fost una dintre primele bănci centrale din lume (înainte de instituțiile echivalente ale S.U.A. sau Japoniei), a început să funcționeze sub auspicii bune. În ciuda lui Titu Maiorescu – care deplânsese nu cu mult înainte „formele fără fond“, adică superficialitatea noastră valahă proverbială –, la 1881 românii, prin clasa lor conducătoare, știau ce fac și ceea ce făceau, făceau bine. Evident, nu toate mergeau ca pe roate, dar se simțea destul de pregnant în Europa pulsul națiunii române.

Azi este mai puțin vizibil acest puls, mai ales că ne lamentăm de toate relele și ne autocriticăm mai intens decât atunci când autocritica era la ordinea zilei. Pentru unii „analiști politici“, formatori de opinie, *influenceri* ori cum s-or mai fi numind, nimic nu a fost bine și nimic nu este bine. Răi au fost marii scriitori, ale căror statui ar trebui puse la pământ, rău a fost regele Carol I, care nu s-ar fi îngrijit bine de țară și de țărani, răi Brătienii, care ar fi profitat de pozițiile lor, rea Banca Națională, care nu ar fi redresat economia aflată pe sponci etc. Dacă i-am lua în serios pe toți acești critici – cei mai mulți nechemați – ar fi însemnat că nu am construit nimic, că nu ne-am format instituții, că suntem încă în Epoca Pietrei.

Or, am făcut câte ceva, iar între aceste faceri, Banca Națională a României este istorie și realitate contemporană în același timp. Cele două aspecte nu pot să fie despărțite. Banca Națională a construit – împreună cu celelalte instituții ale statului, emanate din voința națională – România, adică țara aceasta, care, bună sau rea, este, totuși, încă, patria noastră.

Academician Ioan-Aurel POP,
Președintele Academiei Române

ANUL 1881 ÎN TRANSILVANIA. ACȚIUNI ȘI CONSECINȚE

Există atât în istoriografie cât și în spațiul public tot mai multe voci care susțin că Marea Unire de la 1918 a fost fie rezultatul bunăvoinței Marilor Puteri, fie al mașinațiunilor unor clanuri politice (de la București, în cârdășie cu lideri politici români din Basarabia, Bucovina și Transilvania). Această viziune este întreținută constant prin cărți și articole pseudoștiințifice, conferințe etc. O atare proiectare asupra a ceea ce a fost, cu siguranță, cea mai înălțătoare realizare a românilor în ultimul mileniu nu poate fi decât pernicioasă pentru marele public și păguboasă pentru critica științifică. Firește că și în perioada regimului comunist a fost exagerată ideea de unitate politică și național-statală a românilor în secolele premergătoare Unirii de la 1918, exagerări datorate ideologizării istoriografiei, fenomen regăsibil pe coordonate asemănătoare și la națiunile din Europa Centrală și de Sud-est aflate în blocul dominat de U.R.S.S.

Între aceste două viziuni extreme se plasează comunicarea de față, încercând să ofere câteva argumente privind colaborarea/coordonarea între liderii românilor din Transilvania și conducătorii statului român în perioada dualismului austro-ungar, cu privire specială în anul 1881.

Deceniile premergătoare Unirii de la 1918 au demonstrat că între ceea ce se întâmpla în România rezultată după Unirea de la 1859 și ceea ce se întâmpla cu românii din afara granițelor noului stat exista o conexiune intrinsecă. Evenimentele din România din 1859 au avut rolul de catalizator asupra spiritului românilor transilvăneni, ideea națională devenind o forță spirituală dominantă în rândurile intelectualității românești și treptat, prin activitatea acestor elite, și în rândurile maselor populare din teritoriile românești din monarhia habsburgică, austro-ungară după 1867.

Firesc, mutațiile produse în mentalul colectiv din impactul Unirii cu societatea românească la toate nivelurile s-au tradus printr-o remarcabilă clarificare în spiritul public transilvănean, în mișcarea culturală mai întâi. Instituționalizarea culturii pe baze naționale a fost sensibil încurajată de Unirea din 1859, la proporțiile unei ample campanii ce-și propunea ca prin acțiunile în temeiul principiului de naționalitate să se realizeze o unitate spirituală și solidaritatea națională peste

Piața catedralei din Blaj

granițele politice arbitrare. Înființarea Astrei în 1861 și a altor zeci, sute de asociații culturale, economice, caritabile etc. a favorizat organizarea în spirit identitar a națiunii române din afara statului național creat de Al.I. Cuza. S-au înmulțit călătoriile liderilor intelectuali și politici de-o parte și de alta a Carpaților, au sporit donațiile de bani și de cărți dinspre București spre Transilvania (printre donatori îi găsim pe Ion C. Brătianu, Titu Maiorescu, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Papiu Ilarian, C.A. Rosetti etc.); s-au intensificat colaborările cu instituții culturale din România (cu societatea „Transilvania", cu Societatea pentru învățătura poporului român, cu Academia Română etc.). Și aceste aspecte au contribuit la cristalizarea în conștiința liderilor mișcării culturale transilvănene a necesității adoptării directivei culturale difuzate din România, a noului model de organizare a societății românești, pe care Guvernul de la București îl propunea conaționalilor de peste munți. Nu este deloc întâmplător faptul că mai toate ajutoarele financiare din România pentru școlile confesionale românești din Ungaria au fost votate de Parlamentul de la București, evidențiind angajamentul asumat de statul român pentru sprijinirea păstrării identității naționale peste Carpați. „România mică" devenea astfel un „Piemont" pentru toți românii aflați în componența imperiilor multinaționale de la vest, nord și est. Referiri la o asemenea orientare sunt numeroase în epocă, ele evidențiind rolul culturalului în afirmarea comunității românești din teritoriile aflate sub dominația străină.

Ioan Rațiu

Reacția românilor față de dualismul austro-ungar inaugurat la 1867 nu a întârziat să se materializeze în formula consacrată în timpul Revoluției de la 1848, cea a adunărilor naționale reprezentative. Astfel, la 3/15 mai 1868, tot la Blaj, mai multe mii de români au marcat 20 de ani de la Marea Adunare Națională din 3/15 – 5/17 mai 1848, prilej cu care s-a adoptat și un document politic intitulat „Pronunciament". În acest document, se solicita restaurarea autonomiei politice și administrative a Transilvaniei, aplicarea legilor votate de Dieta de la Sibiu în 1863 – 1864 și convocarea unui nou for legislativ provincial pe baze democratice. „Pronunciamentul" a cunoscut o largă difuzare datorită publicării lui în principalele ziare românești, germane și chiar maghiare, italiene și franceze.

Dualismul a generat, la nivelul elitei politice românești, două atitudini fundamentale, care au dominat, uneori simultan, alteori alternativ, întreaga activitate politică a românilor din Ungaria până la Primul Război Mondial. *Pasivismul*, promovat cu precădere de către Ioan Rațiu și George Barițiu, a însemnat abținerea de la viața politică (alegeri), ca formă de protest față de un stat format fără consultarea românilor, negându-se astfel valabilitatea juridică a dualismului. Cealaltă orientare, *activismul*, susținea participarea la viața politică, la lupta parlamentară și în adunările locale ale comitatelor, pentru promovarea și protejarea drepturilor românilor. Liderul acestei orientări a fost mitropolitul Andrei Șaguna, la ea aderând mai ales fruntașii români din Banat și Partium, teritorii ce făceau parte încă dinainte de 1867 din Ungaria.

Formarea partidelor politice a fost un fenomen general european în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pentru românii din Ungaria, dualismul a grăbit procesul de constituire a partidelor politice, din nevoia firească de organizare și îndrumare a rezistenței naționale. La începutul anului 1869, s-a desfășurat la Timișoara Conferința Națională a românilor din Banat, unde Alexandru Mocioni a susținut o organizare politică modernă de tip partidist, punându-se bazele Partidului Național al Românilor din Banat și Ungaria. Se avansa ca tactică solidaritatea politică cu celelalte naționalități din Ungaria și cu românii ardeleni, programul politic elaborat acceptând dualismul, dar combătându-l de pe

baze democratice și liberale. În primăvara anului 1869, din inițiativa lui Ioan Rațiu, Ilie Măcelariu și Visarion Roman, a fost convocată la Miercurea, lângă Sibiu, Conferința Națională a românilor ardeleni, fiind puse bazele Partidului Național al Românilor din Transilvania, în frunte cu I. Măcelariu. Programul adoptat se baza pe principiile programului revoluționar de la Blaj din 1848 și preconiza autonomia Transilvaniei, egalitatea în drepturi a naționalităților, democratizarea vieții politice și a instituțiilor administrative, juridice etc. Ca tactică de luptă a fost propus pasivismul.

Nicolae Popea

Intensificarea politicii de maghiarizare a românilor din Transilvania după 1875, când prim-ministru al Ungariei a devenit Kálmán Tisza, a impus coordonarea politică a românilor aflați sub dominația Budapestei. Unificarea celor două partide regionale create în 1869 devenea tot mai necesară. Această unificare a fost impulsionată tot de peste Carpați, din „Piemontul românesc“, deoarece impresionanta acțiune de solidarizare a românilor transilvăneni cu România în timpul Războiului de Independență a condus și la imperativul reorganizării lor politice. George Bariția a evaluat corect importanța anilor 1877 – 1878 pentru românii din Ungaria: „De acum înainte, au început să-și șteargă ochii și românii brașoveni și sibieni și alții, așa-numiții activiști, iară când văzură că peste 100 de ziare maghiare făcea un singur chor în combaterea unanimă a statului românesc, bunii noștri activiști s-au deșteptat și mai bine.“

Consecințele Războiului de Independență au fost multiple și pentru românii din Transilvania, care au conștientizat nevoia coagulării tuturor forțelor. Nici autorităților austro-ungare nu le-a scăpat „curajul“ unor lideri români din Ardeal de a populariza în rândul țărănimii uriașul succes obținut de frații din România prin jertfă la 1877 – 1878. Nu întâmplător, un ordin al Ministerului de Interne de la Budapesta din 12 martie 1878, adresat comiților supremi, preciza: „După război... agitatorii naționaliști țin întruniri, fac planuri pentru organizarea unei mișcări antistatale și pentru inducerea în eroare a maselor de jos, neavizate în mod corespunzător.“

În anul 1880, consultările dintre mai mulți lideri politici români ardeleni, maramureșeni, crișeni și bănățeni în privința unificării celor două partide s-au intensificat, intrându-se în linie dreaptă la începutul anului 1881. Astfel, în primele zile din martie s-au emis circularele pentru convocarea unei conferințe generale românești. La scurt timp, George Bariția a întreprins o călătorie la București, pentru a discuta cu liderii politici ai României modalitățile și strategia de luptă pentru apărarea națiunii române aflate sub dominația statului maghiar. În capitala României el s-a întâlnit cu Titu Maiorescu, August Treboniu Laurian și cu alți oameni politici conservatori și liberali, cu intelectuali bucureșteni. Aceste întâlniri au fost sesizate și de F. Lachman, agentul diplomatic austriac de la București, care înștiința Viena că „românii transcarpatici, o dată cu reluarea acțiunii lor politice, intră în legătură directă și mai apropiată cu conaționalii de aici“. Cu siguranță că Bariția a fost informat de liderii politici din București despre iminenta proclamare a Regatului, care a avut loc la 14 martie, ceremonia de încoronare fiind desfășurată însă la 10 mai 1881.

După pregătiri prealabile, între 12 și 14 mai 1881, s-a desfășurat la Sibiu Conferința Națională a românilor din Transilvania și Banat, la care au participat 141 de delegați, în timpul căreia au fuzionat cele două partide întemeiate la 1869. A rezultat astfel o singură formațiune politică pentru toți românii ce depindeau de Guvernul de la Budapesta. Programul Partidului Național Român din Transilvania, Banat și Ungaria (P.N.R.), definitivat la Sibiu în 1881 și care va fi respectat până în anul 1905, revendica în primul rând autonomia Transilva-

Redactorii ziarului Tribuna

niei, apoi, în spirit liberal și democratic, introducerea limbii române în administrație și justiție, numirea de funcționari români proporțional cu ponderea românilor în ansamblul populației, respectarea autonomiei bisericilor și școlilor românești, revizuirea Legii naționalităților din 1868, pentru garantarea menținerii individualității naționale a etniilor din statul ungar multietnic. În general, acest program și conducerea centrală a P.N.R. nu agreau ideea colaborării cu Guvernul de la Budapesta. Președinte al partidului a fost ales Nicolae Popea, iar vicepreședinte Partenie Cosma. Ca tactică de luptă politică s-a decis pasivismul pentru românii ardeleni (din fostul Mare Principat Transilvania) și activismul pentru cei din Banat, Crișana și Maramureș.

Unificarea celor două partide regionale nu a avut loc întâmplător la mijlocul lunii mai, la puțin timp după ceremonia de încoronare a regelui Carol. În mod simbolic, românii transilvăneni au vrut să transmită un mesaj de solidaritate, recurgând în primul rând ei înșiși la solidaritatea politică și unificarea centrelor românești (Timișoara, Sibiu, Brașov, Arad etc.). O atare atitudine a fost rapid sesizată de agenții diplomatici austrieci de la București, care în toamna anului 1881 au transmis mai multe documente Vienei, prezentând susținerea de statul român, prin burse de studiu, a tinerilor români din Austro-Ungaria. Concomitent, agenții au evidențiat și schimbarea de paradigmă privind opțiunile politice ale tinerilor studenți români transilvăneni, așa cum rezulta dintr-un raport trimis Vienei de Biroul de informații al Ministerului de Externe Cezaro-Crăiesc la 5 octombrie 1881: „Între studenții români se observă de la o vreme încoace străduința de a cocheta cu România. În vremurile trecute exista între românii austrieci ideea unei uniri cu Principatele Române, care nu era altă dorință decât în sensul ca aceste Principate să fie alăturate Austriei sau să fie cucerite de Austria, și repede să fie anexate. Acum domnește, în sânul tinerilor studioși, ideea unei alipiri la România. Se crede că sămânța acestei concepții a fost răspândită de studenții din România sau de acei studenți români austrieci care primesc burse de la Guvernul român."

Nimeni, de bună credință, nu ar mai trebui să pună sub semnul întrebării tradiția bunei colaborări și coordonări între factorii politici responsabili din „Piemontul românesc" și elitele românești din Transilvania. Desigur că aceste elite au încercat să găsească la începutul secolului XX soluții de ameliorare a situației națiunii române din Ungaria dualistă și prin apropierea de Casa de Habsburg, în special de prințul moștenitor Franz Ferdinand (Alexandru Vaida-Voevod, Aurel C. Popovici ș.a.), dar asta nu diminuează cu nimic rolul Bucureștiului.

Un alt eveniment important consemnat în anii imediat următori unificării politice din 1881 l-a constituit înființarea la Sibiu, în 1884, a primului cotidian românesc din Transilvania, *Tribuna*, sub conducerea lui Ioan Slavici. Apariția *Tribunei* a reprezentat un moment de referință în istoria mișcării naționale românești, în paginile ziarului fiind găzduite opiniile liderilor politici români care nu erau dispuși să facă compromisuri cu statul maghiar. Tribunismul a devenit un veritabil curent politic, cultural și social, gazeta orientându-se spre educarea politică a maselor, a țăranilor, care erau de fapt marea majoritate a populației din provincie. Prin formula, lansată de I. Slavici, „Soarele pentru români la București răsare" s-a avut în vedere promovarea valorilor culturale general românești, direcționarea evoluției culturale și politice a românilor transilvăneni în acord cu realitățile din România.

În acei ani a început să se simtă tot mai vizibil interesul cercurilor politice românești din Vechiul Regat față de situația românilor din Transilvania, mai ales că, din 1883, România devenise membră a unei alianțe politico-militare din care făceau parte Austro-Ungaria și Germania. S-au intensificat legăturile și consultările fruntașilor români transilvăneni cu regele Carol I

și cu alți lideri de la București. De asemenea, în 1890 s-a constituit în capitala României „Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor“, cu scopul declarat de a susține mișcarea cultural-națională a românilor aflați sub dominație străină.

Tot mai mulți străini au remarcat justețea demersului revendicativ românesc, condamnând opacitatea autorităților de la Budapesta. Consulul general al Germaniei raporta din Budapesta, la 16 iulie 1892, Cancelariei Reichului: „Societatea maghiară se închide ermetic în fața intelectualității române și românilor li se amintește întotdeauna vechea relație de la stăpân la slugă, căci românilor le este interzisă orice carieră de stat, dacă nu *de jure* atunci *de facto*, și rămânând în afara Parlamentului, datorită censului electoral și a abuzurilor electorale, nu au acces la cuvânt nici la autoadministrare.“

Rezultatul se cunoaște: în împrejurările favorabile de la sfârșitul Marelui Război, pe fondul dezmembrării imperiilor multinaționale, românii transilvăneni și-au luat soarta în mâini, asistați și sprijiniți, ca și în deceniile anterioare, de elitele politice de la București (aflate din cauza refugiului din toamna anului 1916 la Iași).

Prof.univ.dr. Ioan BOLOVAN,
Membru corespondent
al Academiei Române

CEREMONIILE ÎNCORONĂRII PRIMULUI REGE AL ROMÂNIEI CAROL I (10 – 12 MAI 1881)

În ziua de 14 martie 1881, la ora 18.00, președinții celor două corpuri legiuitoare – Dimitrie Ghica și C.A. Rosetti –, împreună cu deputații, senatorii și însoțiți de Mitropolitul Primat și episcopii eparhioți s-au prezentat la Palatul regal pentru a aduce la cunoștința domnitorului Carol I și a principesei Elisabeta proclamarea Regatului României.

Solemnitatea încoronării a fost fixată pentru data de 10/22 mai, ziua națională a României. Sub coordonarea Guvernului condus de Dimitrie Brătianu (Ion C. Brătianu demisionase la 5/17 aprilie 1881), ceremoniilor încoronării le-au fost consacrate trei zile (10 – 12 mai 1881). Ele au fost gândite pe două mari planuri: cel al încoronării propriu-zise și cel al sărbătorilor populare.

Membrii Guvernului au dorit ca însemnul regalității – coroana regală – să fie o piesă fastuoasă, din metal prețios, însă regele Carol I, modest din fire, a respins această idee, afirmând că „niște însemne regale scumpe nu corespund tradițiilor țării și sunt potrivite numai acolo unde este vorba de giuvaere cu valoare istorică moștenite din veacurile trecute“. Potrivit dorinței regelui, s-a confecționat o coroană de oțel din țeava unui tun otoman capturat la Plevna, iar pentru regină o simplă coroană de aur comandată unui bijutier bucureștean.

La 3/15 mai 1881, aflat la Cotroceni, regelui Carol I i-a fost prezentată coroana de oțel, care fusese lucrată la Arsenalul Armatei. Designul însemnelor regale – coroana și sceptrul regal – a fost realizat de Theodor Aman, în urma desemnării sale de comisia instituită la nivelul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice și din care au făcut parte și istoricii Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alexandru Odobescu și Grigore Tocilescu. Coroana reginei Elisabeta era realizată din aur simplu, fără nicio bijuterie. Mar-

ginea din afară a cercului avea șiruri de perle în aur, asemănătoare celor care ornau coroana de oțel a regelui. Cererea Mitropolitului Primat ca încoronarea și ungerea să aibă loc la Mitropolie a fost respinsă de rege, care a motivat că ar fi de preferat ca solemnitatea să se desfășoare într-un cadru mai restrâns.

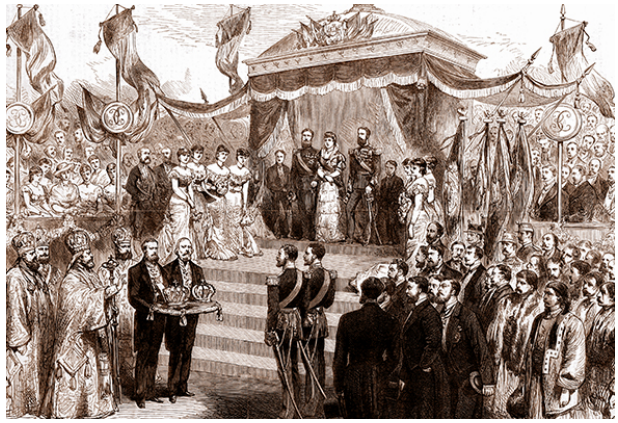

Ceremonia încoronării, desen de epocă

Ceremonia încoronării a avut un preambul în ziua de 9 mai 1881, când cele două coroane au fost duse cu mare fast de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice la Mitropolie, pentru a fi sfințite. Așezate pe perne de catifea, coroanele au fost ținute, în trăsura de gală a Curții, de Dumitru C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, și de D.A. Sturdza, ministrul de Finanțe. Coroanele au fost primite în fața Mitropoliei de Mitropolitul Primat Calinic Miclescu și de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, V.A. Urechia, sfințite și aduse la Palatul regal, unde a fost organizată o ceremonie militară. Perechea regală, alături de fratele regelui, prințul Leopold, și doi dintre fiii săi, prinții Ferdinand și Karl (Carol), ajunși la București pentru a participa la serbarea încoronării, au asistat din balconul palatului la ceremonia militară, fiind aclamați de mulțimea adunată. Regele fiind catolic, iar regina luterană, nu putea fi organizată o ceremonie religioasă ortodoxă, care ar fi fost dorită de marea masă a populației. Referitor la acest aspect, agentul diplomatic al Franței, Ducros-Aubert, menționa: „Carol fiind catolic, încoronarea nu se poate face într-o biserică ortodoxă, alegându-se terenul din fața Mitropoliei, astfel încât mulțimea să fie satisfăcută."

Tot în ziua de 9/21 mai 1881, Camera Deputaților a hotărât înființarea unui nou ordin numit „Coroana României", în amintirea încoronării primului rege al României. Ordinul urma să aibă cinci clase, constând dintr-o cruce cu patru brațe emailate alb și roșu, cu cifrul regelui Carol I în fiecare spațiu dintre brațele crucii. În mijlocul crucii emailate se află coroana de oțel și înscrisul: „Prin noi înșine/14 martie 1881", iar pe revers datele „10 Mai 1866, 1877, 1881". Panglica era albastră cu margine argintie. În seara zilei de 9 mai 1881, regele Carol I l-a primit pe mareșalul Bauer, comandantul suprem al armatelor din Transilvania, care, alături de șeful Statului Major General, colonelul Pfeifer de Ehrenstein, și cu alți doi ofițeri au venit de la Brașov ca trimiși ai împăratului Franz Joseph, ca să asiste la serbările încoronării. Mareșalul Bauer a prezentat regelui o scrisoare de felicitare din partea împăratului Franz Joseph.

Ziua de 10 mai 1881 a fost anunțată populației din Capitală cu 24 de lovituri de tun. La prima oră a dimineții a sosit și telegrama de felicitare din partea împăratului Germaniei, Wilhelm: „Primiți, Majestatea Voastră, precum și Majestatea Sa Regina, cele mai cordiale urări pentru serbarea de azi, care promite urcării pe Tron a Majestăților Voastre, sub ocrotirea celui Atotputernic, o nouă întărire pentru binele durabil al țării voastre."

Potrivit memoriilor regelui Carol I, consemnate de un martor ocular, ceremonia încoronării din ziua de 10 mai 1881 a început la ora 10.15, când regele, regina, înalții oaspeți prezenți au plecat de la Palatul Cotroceni spre Gara de Nord, unde urma să se formeze cortegiul încoronării, în următoarea ordine: un pluton de jandarmi, prefectul Poliției, un al doilea pluton de jandarmi și un escadron de roșiori, doi furieri de Curte, mareșalii Curții cu doi adjutanți regali, 62 de steaguri ale armatei, regele Carol I călare, Marele Stat Major și Casa Militară a regelui, trăsura de gală a Curții trasă de opt cai unde se afla regina Elisabeta împreună cu principele Leopold de Hohenzollern și doi dintre fiii săi, prinții Ferdi-

nand și Karl (prin care se legitima continuitatea dinastică), ofițeri de cavalerie, cortegiul fiind încheiat de un escadron de roșiori.

Pe tot traseul până la Mitropolie, cortegiul a fost salutat de o mulțime imensă de locuitori ai Bucureștiului. La ora 12.00, cortegiul a ajuns la poalele Dealului Mitropoliei, unde a fost întâmpinat de Mitropolitul Primat și Mitropolitul Moldovei, episcopi și înaltul cler, președinții Corpurilor Legiuitoare – C.A. Rosetti, președintele Camerei Deputaților, și Dimitrie Ghica, președintele Senatului –, membrii Guvernului.

Se poate distinge în simbolistica ceremoniei o împletire între elementele tradiționalei „ungeri" prin plasarea încoronării la Mitropolie și prin prezența Mitropolitului Primat și confirmarea regatului constituțional, prin rolul jucat de reprezentanții Parlamentului și Guvernului.

La baza Dealului Mitropoliei se aflau, de ambele părți ale drumului, delegațiile districtelor și comunelor din întreaga țară, aproximativ 6.000 de oameni. Regele Carol I, regina Elisabeta, principele Leopold și fiii săi, însoțiți de Mitropolitul Primat și Mitropolitul Moldovei, au intrat în catedrală pentru a se închina sfintelor icoane în fața cărora erau depuse coroanele, după care au ieșit și s-au îndreptat spre pavilionul oficial ridicat la ieșire, pentru a asista la Te-Deumul oficiat de cei doi mitropoliți. În fața suveranilor și a celor prezenți în tribuna regală – corpul diplomatic, invitații străini, suita regală, membrii Corpurilor Legiuitoare, membrii Guvernului, autoritățile statului – au fost aduse, de președinții celor două Camere, coroanele regale, pe care apoi le-au trecut celor doi colonei din garda de onoare, timp în care Mitropolitul Primat rostea rugăciunea de sfințire finală a acestora, iar corul cânta „Mulți ani!".

Actul încoronării

După ceremonia de sfințire a coroanelor în fața suveranilor, președintele Consiliului de Miniștri, Dimitrie C. Brătianu, a prezentat perechii regale, spre a fi semnat, „Pergamentul Coroanei", care să amintească, peste timp, de actul încoronării și unde fuseseră înscrise următoarele date: a alegerii principelui Carol de Hohenzollern, prin plebiscite, ca principe al Principatelor Unite, a intrării sale în București, a jurământului său pe Constituție, ale victoriilor obținute de Armata Română în Războiul de Independență și a proclamării ca rege. Pe lângă rege și regină, documentul a fost semnat și de principele Leopold, în numele fiului său Ferdinand, în vârstă de 16 ani, de mitropoliți, miniștri, președinții Corpurilor Legiuitoare și de președintele Curții de Casație. În timp ce corul intona imnul național, regele Carol I a încredințat documentul ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru a fi păstrat la Arhivele Statului.

A fost o ceremonie de încoronare foarte simplă, ceea ce a creat oarecum nedumerire în rândul diplomaților prezenți. De exemplu, White, trimisul britanic, menționa: „Coroanele nu au fost deloc purtate pe parcursul ceremoniei", iar Ducros-Aubert, trimisul francez, menționa la rândul său că „încoronarea a creat multe probleme, deoarece trebuia conciliați monarhiștii tradiționaliști cu tendințele liberale ale Constituției. Astfel, s-a propus ca Mitropolitul Primat să ia coroana, să o dea președinților Camerelor, care, în calitatea lor de reprezentanți ai poporului, să-l încoroneze pe Carol, iar acesta pe regină. Acest protocol este în dezacord cu tradițiile Casei de Hohenzollern, prin urmare, s-a decis să fie aduse coroanele în fața majestăților lor și atât. Se rezolvă, așadar, și problema religioasă, pentru că regele este catolic, iar regina protestantă".

După ceremonia de la Mitropolie, suveranii au revenit la Palatul regal la ora 14.00, unde au primit felicitările corpului diplomatic, ale membrilor Corpurilor Legiuitoare, miniștrilor, autorităților oficiale. Coroanele regale au fost aduse și ele la Palatul regal cu un cortegiu și depuse înaintea tronului, alături

de steagurile armatei. Regele și regina s-au așezat pe tronuri fiind flancați de principele Leopold și de principii Ferdinand și Karl, după care președinții celor două Camere au predat coroanele regale suveranilor. Președintele Senatului, Dimitrie Ghica, a ținut un discurs, la care regele Carol I, cu coroana în mână, a răspuns cu următoarele cuvinte: „Serbarea de astăzi consacră o epocă de 15 ani, plină de lupte grele, de fapte mari. Sub puternicul scut al Constituțiunii, România a crescut, s-a dezvoltat, s-a întărit. Stăruința națiunii, vitejia armatei și credința pe care am avut-o în bărbăția poporului au împlinit dorințele noastre cele mai arzânde prin proclamarea Regatului, care este garanția cea mai sigură pentru viitor. Primesc dar cu mândrie, ca simbol al independenții și al tăriei României, această coroană tăiată dintr-un tun stropit cu sângele vitejilor noștri, sfințită de Biserică. Ea va fi păstrată ca o comoară prețioasă, amintind momentele grele și timpurile glorioase ce am străbătut împreună; ea va arăta generațiunilor viitoare voinicia românilor din est timpi și unirea care a domnit între țară și domn. Pentru regină și pentru mine însă, coroana cea mai frumoasă este și rămâne dragostea și încrederea poporului, pentru care n-avem decât un gând: mărirea și fericirea lui. Să ne unim dar în fața acestor steaguri, care au strălucit pe câmpul de onoare; în fața acestei coroane, emblemă a Regatului, împrejurul căreia națiunea strângă-se, ca oștenii în jurul drapelului; în fața acestei mărețe manifestații, pentru care țara întreagă a alergat în Capitală spre a fi martoră acestei zile fericite, să ne unim în strigarea scumpă inimilor noastre și care va găsi un răsunet puternic în acest loc sfințit prin proclamarea celor mai însemnate acte: Să trăiască iubita noastră Românie, astăzi încoronată prin propriile sale mijloace!“

Deși nu a fost spectaculoasă, ceremonia încoronării regelui Carol I și a reginei Elisabeta a fost o îmbinare între tradiție (ceremonia religioasă de la Mitropolie, Te-Deumul de binecuvântare și sfințire a coroanelor oficiat de către Mitropolitul Primat, cântările bisericești specifice) și normele regimului constituțional, reprezentat de prezența celor doi președinți ai Corpurilor Legiuitoare. Armonizarea celor două componente ale încoronării – tradiția și constituționalitatea – au fost completate de așezarea coroanelor regale la baza tronurilor, de prezența tuturor personalităților cu rol important în stat: mitropoliții, respectiv, șefii Parlamentului, precum și de trecerea coroanelor regale celor doi colonei din garda de onoare, pe durata semnării documentului încoronării. Alăturarea reprezentanților armatei în ceremonie a însemnat adunarea mai multor forțe în jurul regelui, demonstrând însemnătatea momentului de la 10 mai 1881, urmare a proclamării Independenței de Stat în urma luptelor din 1877.

Au avut loc apoi serbările deschise larg publicului, care s-au remarcat prin număr, varietate, implicarea unor efective foarte numeroase și perfecta organizare. Data de 11 mai 1881 a fost cea a defilărilor carelor alegorice, pentru care s-au ridicat tribune și s-a stabilit un program foarte riguros al acțiunii. Propunerea a fost lansată public de către Comitetul executiv al comerțului, industriei, artelor, meseriilor și diferitelor societăți din București tuturor organizațiilor de meseriași care ar fi dorit să participe. La defilarea carelor alegorice a asistat și regele Carol I, prezența numeroasă a corporațiilor oferind o imagine a nivelului dezvoltării economiei României din acel timp. În seara zilei de 11 mai 1881 au avut loc reprezentații de gală gratuite, la Teatrul Național, prilej cu care s-a cântat pentru prima dată „Hora reginei“. Perechea regală și oaspeții din Germania au asistat până la orele 22.00, dar spectacolele au ținut toată noaptea.

Cea de a treia zi a ceremoniilor, 12 mai 1881, a fost una foarte ploioasă și, de aceea, s-a impus amânarea pentru ziua de

Coroana de oțel și ordinul „Coroana României“

13 mai 1881 a defilării trupelor prin fața statuii lui Mihai Viteazul și a focului de artificii. Momentele legate de proclamarea regatului și ceremoniile încoronării primului rege al României s-au bucurat de un larg ecou în presa vremii, care a tratat pe larg în paginile sale desfășurarea, pas cu pas, a serbărilor încoronării.

Pe plan intern, proclamarea Regatului a consolidat dinastia în țară, a conferit o stabilitate și mai puternică instituțiilor regimului monarhic constituțional și a sporit coeziunea populației în jurul Tronului. Pe plan extern, urcarea pe tronul regal a lui Carol I și asigurarea succesiunii dinastice prin familia de Hohenzollern-Sigmaringen au garantat, pentru o lungă perioadă, influența Germaniei în România, demonstrată și prin aderarea la Tripla Alianță, în toamna anului 1883. În acest context, anii 1877 – 1881 au semnificat îndepărtarea țării de pericolul reprezentat de cele două imperii, Rus și Otoman, și plasarea Regatului României pe axa vieții politice central și vest-europene.

Dr. Ștefania DINU,
Director general adjunct (științific)
al Muzeului Național Cotroceni

DOCUMENTE DIN COLECȚIA „MICROFILME – RUSIA/U.R.S.S.“ A ARHIVELOR NAȚIONALE CU PRIVIRE LA „FONDUL DE AUR“ AL ROMÂNIEI DE LA MOSCOVA

Sub impulsul activității „Comisiei comune româno-ruse pentru studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului depus la Moscova în timpul Primului Război Mondial“, în urmă cu câțiva ani în Arhivele Naționale ale României a fost inițiată cercetarea minuțioasă a rolelor din colecția „Microfilme – RUSIA/U.R.S.S.“. Rezultatele investigației s-au concretizat în depistarea a șase role care conțin documente despre aurul românesc de la Moscova, ignorate de majoritatea cercetătorilor români cu preocupări în domeniu, limba lor de redacție, rusa, fiind una puțin accesibilă. Actele provin de la Arhiva de Stat Istorică Rusă din Sankt-Petersburg, Arhiva de Stat a Federației Ruse și Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus (ultimele două cu sediul la Moscova). Arhiva de Stat Istorică Rusă și Arhiva de Stat a Federației Ruse sunt componente ale Agenției Federale de Arhivă a Rusiei (ROSARHIV), for cu care instituția noastră are un acord de colaborare în vigoare, iar a treia structură se află în organigrama Ministerului Afacerilor Externe al Federației Ruse. Așadar, documentele deținute de Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (S.A.N.I.C.) sunt reproduceri realizate de partea rusă în 1965 și 1994, în baza „planurilor de relații științifice și schimburi culturale“ prevăzute prin acordurile de cooperare.

Cele șase microfilme relatează situația social-politică din România văzută de reprezentanții diplomatici ruși de la București și Iași, starea de spirit a elitei conducătoare românești, a armatei și populației față de chestiunea evacuării instituțiilor statului român în Rusia în contextul eșecurilor de pe front din iarna lui 1916 – 1917, relațiile economice și schimburile comerciale ruso-române, importul materiilor prime rusești pentru industria națională, aprovizionarea României cu mărfuri și cereale, înzestrarea armatei, furnizarea de utilaje și echipamente ș.a. Rolele conțin și documente ce ilustrează pregătirile diplomatice ale transferării Tezaurului României la Moscova, apoi despre strămutarea lui efectivă, traseul prin teritoriul rus în timpul războiului civil din 1918 – 1920 și, ulterior, despre situația lui în Uniunea Sovietică, cheltuirea de către bolșevici a unor sume importante din el ș.a. Nu în ultimul rând, la Arhivele Naționale se păstrează dovezi care reflectă problema complicată a decontărilor financiare reciproce dintre Rusia țaristă și România, ca urmare a Primului Război Mondial. Guvernul sovietic a refuzat categoric să poarte orice discuții oficiale cu România pentru retrocedarea Tezaurului și a legat acest aspect de restituirea datoriei de război a țării noastre și, desigur, de soluționarea „problemei Basarabiei".

Documentele datate în anii 1916 – 1917 existente la Arhivele Naționale evidențiază eforturile diplomaților rusă și română axate pe evacuarea Casei Regale a României, a Parlamentului, Guvernului, Armatei, organismelor și instituțiilor statului în Rusia, deci și a Tezaurului Băncii Naționale a României. Fragmentele din corespondența secretă a diplomaților ruși de la București și Iași ilustrează tratativele dintre șefii consecutivi ai Misiunii, Aleksandr Aleksandrovici Mosolov și Stanisłas Kozieł-Poklewski, și oficialii români ai Ministerului Afacerilor Străine, ai Ministerului de Finanțe ori reprezentanții Băncii Naționale pentru fixarea condițiilor evacuării Tezaurului. Prin urmare, un loc distinct în negocieri l-a ocupat discutarea garanțiilor oferite de Guvernul rus pentru menținerea integrității valorilor românești pe parcursul transportării la Moscova.

O serie de documente provin de la Ministerul Curții Imperiale și Președinția Consiliului de Miniștri ale Rusiei și descriu preparativele

Aleksandr Aleksandrovici Mosolov

evacuării României. La sfârșitul anului 1916, în scopul desfășurării unor acțiuni centralizate în această direcție, a fost înființat organismul numit „Consfătuirea Interministerială pentru unificarea tuturor măsurilor rezultate din eventualitatea evacuării României (1916 – 1917)", pus sub conducerea senatorului Dmitri Ivanovici Zasiadko. Actele acestei instituții, supranumite „Comisia Zasiadko", se păstrează la Arhiva de Stat Istorică Rusă din Sankt-Petersburg, în fondul nr. 1.277, care însumează 18 dosare ce tratează formarea comisiei, elaborarea măsurilor punctuale pentru evacuarea României, precum și întreaga mișcare a refugiaților români pe teritoriul Rusiei de Sud. Autorul celui mai recent volum de documente despre Tezaurul României afirmă că „jumătate dintre dosarele fondului nr. 1.277", mai exact 8 din 16 (N.B.: fondul are 18 dosare), ar fi fost „secretizate în anul 2016". Menționăm că, exceptând dosarul nr. 2, toate actele „Comisiei Zasiadko" pot fi consultate la Arhivele Naționale încă din anul 1965, nu au fost niciodată secretizate la noi și accesul la ele este public. În prezent, instituția noastră se ocupă de traducerea lor în limba română, sarcină dificilă, deoarece microfilmele au suferit o serioasă degradare în timp. Studierea documentației „Zasiadko" va fi în măsură să ne ofere indicii prețioase despre sistemul de funcționare a instituțiilor rusești implicate în transferarea Tezaurului: Consiliul de Miniștri, Ministerul de Finanțe, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Căilor de Comunicații, Cartierul General al

Comandantului Suprem al Trupelor Ruse de pe teatrele de operațiuni militare ale Primului Război Mondial (STAVKA).

În istoriografia română este, în general, acceptată ipoteza potrivit căreia evacuarea Tezaurului român s-a făcut la presiunea autorităților guvernamentale și militare ruse. Aserțiune sprijinită aparent și de fragmentul dintr-o *Notă* din anul 1924 existentă pe rola 221 a colecției „Microfilme – Rusia/U.R.S.S.“. Nota provine din Arhiva de Stat a Federației Ruse, din fondul nr. R6.764 intitulat „Comisia de pe lângă Comisariatul Poporului pentru Comerț Exterior al R.S.F.S.R. pentru cercetarea și evaluarea urmărilor războiului și ale blocadei impuse de Antanta Rusiei Sovietice (1920) asupra economiei naționale“. În document se menționează: „În scopul de a garanta achitarea datoriei românești față de Rusia, Guvernul rus *a cerut* României «Fondul de Aur», care a fost transferat în Rusia și se păstrează împreună cu rezerva noastră de aur.“ Înainte de toate, subliniem că transferul aurului unei țări pe teritoriul unui stat aliat – ca formă de garantare a împrumuturilor contractate și ca metodă de punere la adăpost în condiții vitrege – a reprezentat o practică frecventă în raporturile dintre membrii blocului Antantei, iar Imperiul Rus, la rândul său, a transferat un tezaur de patru ori mai mare, totalizând 498 t de aur, la Banca Angliei, unde a fost constituit un fond rusesc de asigurare a creditelor de război. Pe lângă faptul că multe dintre documentele de la Arhivele Naționale arată că strămutarea Tezaurului a fost rezultatul unor negocieri finalizate cu adoptarea unei decizii liber consimțite a Guvernului român, însemnătatea acestei note stă mai degrabă în mențiunea din finalul ei, și anume că depozitul românesc a fost asimilat rezervei de aur a Imperiului Rus, cu toate consecințele dezastruoase pentru integritatea sa.

Răstimpul noiembrie – decembrie 1916 s-a caracterizat printr-o intensă corespondență diplomatică focalizată pe mutarea depozitului de aur în Rusia. La Arhivele Naționale există încă din 1965, printre altele, telegrama secretă nr. 719/25 noiembrie – 8 decembrie 1916 a trimisului rus la Iași, S. Koziełł-Poklewski. Documentul provine din același fond nr. 1.277 („Comisia Zasiadko“) și pe original figurează rezoluția țarului Nikolai al II-lea: „Trebuie să fim de acord!“ Deținem totodată un al doilea exemplar al telegramei, originar din Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus, din fondul nr. 151 („Politarhiv“), al cărui text integral semnat de Poklewski îl redăm: „Costinescu [Emil, ministrul de Finanțe] m-a rugat să aduc la cunoștința Guvernului imperial că Guvernul român, fiind încredințat că trupele noastre nu vor îngădui cotropirea Moldovei de inamic, cu toate acestea crede că sunt obligatorii unele măsuri pentru cazul în care Moldova va cădea totuși în mâinile dușmanului. Guvernul român ar dori să transfere de pe acum fondul său de aur și unele hârtii și documente, astfel că cere să i se pună la dispoziție cât de curând un tren la Iași, format din 25 de vagoane de marfă și cinci de călători pentru persoanele ce vor însoți bunurile românești. Guvernul român roagă de asemenea ca Guvernul Imperial să nu refuze preluarea asupra sa a pazei acestor bunuri în drumul lor și la Moscova. Semnătură: Poklewski.“

O probă a reînnoirii solicitării Guvernului român de a se urgenta evacuarea stocului de aur se găsește în telegrama secretă nr. 741 din 4/17 decembrie 1916, trimisă de Șeful Misiunii ruse la Iași, A.A. Mosolov, lui N.A. Bazili, directorul Cancelariei Diplomatice de pe lângă Comandantul Suprem al Trupelor Ruse. Documentul originar din Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus (AVPRI), fondul nr. 151: „Politarhiv“, opisul 482, dosarul nr. 5362/1, a fost inclus în circuitul științific românesc în 1994. În ceea ce privește Tezaurul, autorul lui dezvăluie: „Indiferent de deznodământul operațiunilor militare de pe Frontul Român, Guvernul României solicită să fie evacuate în Rusia încă de pe acum, în afară de fondurile Băncii Naționale, care se vor îndrepta într-acolo peste câteva zile, și bunurile în acțiuni ș.a., atât ale Băncii Naționale, cât și ale tuturor marilor bănci particulare din București, care ar trebui evacuate încă de pe acum la Moscova, unde, pentru amplasarea lor, nu va fi nevoie mai mult de o cameră mai mare. Atât în ceea ce privește transportarea valorilor deja aprobate, cât și a celor menționate mai sus, Guvernul român roagă ca în timpul trecerii acestor valori peste granița rusă și pe perioada depozitării în Rusia, integritatea lor să fie garantată de Guvernul imperial. În această chestiune aștept un răspuns cât se poate de urgent, întrucât sosirea trenului este așteptată de la o zi la alta. Oportunitatea păstrării valorilor statului român

se prezintă în afara oricăror îndoieli, ca o garanție de credință față de cuvântul dat Rusiei...“

Alte telegrame secrete, note, rapoarte, informări din rolele colecției „Microfilme – Rusia/U.R.S.S.“ analizează detaliile tehnice și organizatorice ale evacuării aurului, pregătirea încăperilor pentru depozitarea lui la Moscova, amânarea plecării trenului cu valori, întâmplată finalmente abia la 14/27 decembrie 1916, apoi evacuarea celui de-al doilea transport cu valorile B.N.R. și valorile băncilor private (iulie 1917).

Stanisłas Koziełł-Poklewski

Între documentele gestionate de Arhivele Naționale, câteva dovedesc devalizarea rezervei de aur românești în scopul finanțării mișcării revoluționare din sudul Rusiei și al instaurării puterii sovietice în Basarabia și România. Sponsorizarea „revoluției mondiale“, inclusiv cu bani românești, a început imediat după confiscarea Tezaurului de către Guvernul sovietic, petrecută la 13/26 ianuarie 1918. În rola 221 (reprodusă din Arhiva de Stat a Federației Ruse), fondul cu nr. R6.764 conține, în opisul 1, dosarul nr. 234 intitulat „Corespondență și informații (în copie) privind calculele în valută-aur referitoare la România (1923 – 1924)“. Copia manuscrisă este intitulată „Dosar cu privire la valorile românești. 1918 (Din materialele Băncii Populare)“, are antetul Sovietului Comisarilor Poporului al R.S.F.S.R., numărul de înregistrare 116 din 16 ianuarie 1918 și reprezintă o adresă înaintată lui Dmitri Petrovici Bogolepov, directorul Departamentului Trezoreriei de Stat, căruia i se aduce la cunoștință că „Sovietul Comisarilor Poporului, în ședința sa din 15 ianuarie, a hotărât să aloce din fondurile Trezoreriei Statului pentru Colegiul Suprem Autonom pentru Afacerile Română și Basarabeană cinci milioane de ruble, cu acoperirea acestei sume din fondul românesc confiscat la Moscova. Comunicându-vă această hotărâre a Sovietului, vă rugăm să luați măsuri urgente pentru realizarea grabnică a acestei alocări, iar un milion este de dorit să fie dat în bancnote românești.“

Problema Tezaurului a fost dezbătută în ședința Sovietului Comisarilor Poporului din 8 ianuarie 1918 prezidată de V.I. Lenin, în cadrul căreia s-a dat ordinul „să se aloce la dispoziția Comandantului Suprem al Trupelor Ruse (funcție în care la 20 noiembrie 1917 a fost numit bolșevicul Nikolai Krîlenko), din fondurile Trezoreriei Statului, șase milioane de ruble pentru a fi transmise pe orice căi și cu mijloacele pe care le va considera necesare și posibile trezoreriei de campanie a Frontului Român“.

La 27 februarie 1918, reprezentanții sovietici au scos din rezerva românească de la Moscova 8 lăzi (casete) cu aur. Episodul le este cunoscut istoricilor români din memorialistică, deși are confirmarea documentară la Arhivele Naționale de aproape 30 de ani. Ne referim la raportul-sinteză *privind Aurul românesc* înregistrat sub nr. 06391 din 7/V ....5/V/1924 (astfel în original) al Secției Externe din cadrul Direcției Generale Unificate Politice (OGPU) de pe lângă Sovietul Comisarilor Poporului al U.R.S.S., raport înaintat în original lui Grigorii Iakovlevici Sokolnikov, comisar al poporului pentru Finanțe, și în copie lui Gheorghi Cicerin, Viaceslav Menjinski și Ghenrih Iagoda.

În sfârșit, un număr considerabil de documente ori fragmente de documente de pe role urmăresc periplul rezervei de aur a Imperiului Rus, moștenite de soviete în 1917, pe la Kazan, Omsk, Samara, Irkutsk, Cita, Vladivostok, ba chiar până în Manciuria ori Japonia. Admițând ipoteza că aurul nostru a fost integrat în rezerva de aur a Imperiului Rus, studierea circuitului acesteia prin teritoriul fostului imperiu în 1918 – 1920 prezintă un interes deosebit. În septembrie 1965, Leonid Ilici Brejnev îi spunea lui Nicolae Ceaușescu: „Stocul român de aur, împreună cu aurul rusesc, a fost trimis în Samara în anii războiului civil în scopuri de securitate, apoi la Kazan, unde a fost capturat de albgardiști, pe urmă de cehii albi, de la care parțial a fost recuperat de Armata Roșie, parțial a dispărut și au dispărut și urmele sale.“ Afir-

mația secretarului general al P.C.U.S. despre evacuarea aurului în interiorul țării are confirmări în arhivele ruse, dar singura mărturie accesibilă cercetătorilor din România despre transferarea în interiorul Rusiei a Tezaurului, sau măcar a unei cantități, se găsește la Arhivele Naționale. Vorbim despre nota-manuscris întocmită la 5 iulie 1918 de Cancelaria Direcției Generale Maritime Economice (GLAVMORHOZ) din Moscova. Textul relatează într-o singură frază: „În completare la nota sa nr. 816 din 15 iunie, Direcția Generală Maritimă Economică informează că *banii și bunurile de valoare românești vor fi aduse în încăperile băncii în data de 8 iulie a.c. la ora 11 dimineața pentru a fi predate comisiei în componența căreia au fost incluși, din partea Direcției, S. Krasovski și N.F. Izmailov.*“ Adăugăm că GLAVMORHOZ era organismul desemnat în vara lui 1918 cu evacuarea rezervei imperiale de aur în interiorul Rusiei. Nikolai Fiodorovici Izmailov a fost personajul desemnat de Lenin să coordoneze recuperarea aurului rusesc de la Corpul Cehoslovac, care îl capturase anterior de la amiralul Kolceak, iar acesta, la rândul său, pusese mâna pe el de la bolșevici cu ajutorul generalului Vladimir Oskarovici Kappel.

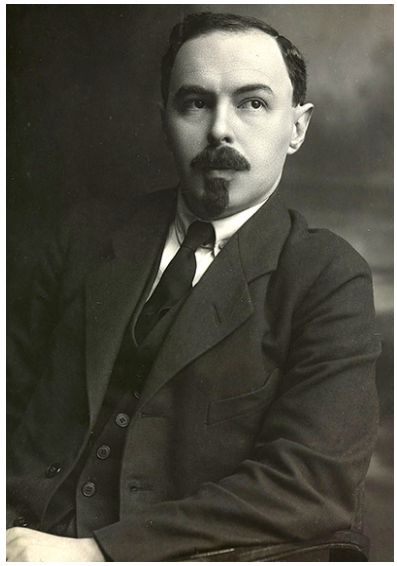

Grigorii Iakovlevici Sokolnikov

După alipirea Basarabiei la România, Guvernul sovietic a considerat închisă problema Tezaurului, pe care l-a transpus în tematica decontării reciproce a cheltuielilor anterioare. La Arhivele Naționale există un dosar întreg cu materiale privind calcularea meticuloasă a datoriei României față de R.S.F.S.R. Dosarul provine din Arhiva de Stat a Federației Ruse, fondul nr. 6.764: „Comisia de pe lângă Comisariatul Poporului al Comerțului Exterior al R.S.F.S.R. pentru cercetarea și evaluarea urmărilor războiului și ale blocadei impuse de Antantă Rusiei Sovietice (1920) asupra economiei naționale“. Începând din 1918, Sovietul Comisarilor Poporului al R.S.F.S.R. a înființat mai multe instituții care s-au ocupat de depistarea documentelor doveditoare pentru pretențiile financiare sovietice față de România. Una dintre ele s-a numit „Secția pentru România a Direcției Principale a Aprovizionării din Străinătate (GLAVZAGRAN) de pe lângă Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne (NKVD)“. Într-o notă din 8 aprilie 1918 a GLAVZAGRAN către Biroul Român din Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe – notă înscrisă pe rola 221 de la Arhivele Naționale –, punctul de vedere sovietic în ceea ce privește retrocedarea Tezaurului este redat explicit, nu a suferit modificări de-a lungul timpului și se reduce în esență la următoarele: „... după calcule aproximative, pentru întreaga perioadă a războiului România ne datorează în jur de 300 de milioane de ruble în contul diverselor materiale livrate de noi pentru aprovizionarea armatelor sale, uzinelor și populației... Totodată, până la clarificarea raporturilor financiare reciproce dintre Rusia și România din timpul vechiului regim în deplinătatea lor, *nu s-ar cuveni ca Rusia Sovietică să ridice sechestrul pus pe Fondul de aur al Guvernului român*, [iar] retrocedarea lui ca atare să fie amânată, drept asigurare a plății de către România a datoriei sale“.

Încheiem cu precizarea că aspectele relatate întregesc doar în linii mari tabloul documentelor existente la Arhivele Naționale cu privire la „Fondul de Aur“ al României de la Moscova. Sunt informații care acoperă mai mult sau mai puțin istoricul problemei începând din vara lui 1916 și până în primii doi-trei ani ai puterii sovietice. Umplerea lacunelor, dar mai ales clarificările privind soarta aurului românesc în anii ’20 vor depinde și de acum încolo de ritmul și profunzimea investigațiilor în arhivele și bibliotecile din Federația Rusă.

Dr. Cristian ANIȚA,
Directorul Arhivelor Naționale ale României,
Dr. Octavian DASCĂL,
Arhivele Naționale ale României

GENERALUL ALEKSANDR A. MOSOLOV, MINISTRU AL RUSIEI ÎN ROMÂNIA, ȘI EVACUAREA TEZAURULUI BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI LA MOSCOVA, LA SFÂRȘITUL ANULUI 1916

Rămâne, deocamdată, o enigmă, cui a aparținut inițiativa transferării Tezaurului României în Rusia. Majoritatea cercetătorilor trec cu ușurință peste acest moment, acceptând ab initio **teza încetățenită, potrivit căreia împrejurările determinate de înfrângerile militare și ocuparea celei mai mari părți a teritoriului țării au impus Guvernului român să solicite evacuarea Tezaurului în Rusia. S-a scris mult despre confruntările asupra problemei respective în interiorul conducerii politice a României, contribuția părții ruse în această dilemă fiind apreciată doar în termeni generali sau la nivel de ipoteză, cu o utilizare insuficientă chiar și a datelor publicate, motiv pentru care se impune o analiză riguroasă, în limitele disponibilității surselor documentare, a modului în care s-a realizat operațiunea de evacuare a Tezaurului țării într-un loc considerat sigur, dar care, după cum s-a văzut ulterior, s-a dovedit a fi cel mai nesigur.**

Un prim element al acestei ecuații cu mai multe necunoscute este decizia țarului Nicolae al II-lea de schimbare a ministrului său pe lângă Curtea regelui Ferdinand al României. Prezența lui Stanisłas Kozieł-Poklewski în calitate de ministru plenipotențiar la București, din 1913 până în august 1916, a fost încununată de un important succes diplomatic: după încheierea acordului secret din 18 septembrie 1914 privind neutralitatea binevoitoare a României, în urma unor negocieri îndelungate și dificile, la 4/17 august 1916 a fost semnat Tratatul de alianță și Convenția militară între România, pe de o parte, Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, pe de altă parte. Schimbarea unui șef de misiune care a avut o reală contribuție în contracararea unei eventuale angajări a României de partea blocului Puterilor Centrale, fapt care a preocupat în mare măsură serviciile diplomatice ale Antantei, trebuie să fi avut un motiv extrem de serios. Vehicularea tezei despre originea poloneză, confesiunea catolică și apartenența la loje masonice a lui Stanisłas Kozieł-Poklewski nu oferă o explicație exhaustivă a motivului deciziei monarhului Rusiei.

Cu titlu de ipoteză, se poate admite că tot ce a realizat Stanisłas Kozieł-Poklewski până în august 1916 a reprezentat plafonul de încredere acordat de către serviciile speciale imperiale unui minoritar rusificat. Dovadă poate servi faptul că deși problema unei eventuale transferări a Tezaurului în Rusia fusese ridicată inițial de Stanisłas Kozieł-Poklewski încă în august 1916, cu ocazia semnării Convenției militare, transpunerea în practică a operațiunii respective trebuia încre-

dințată unui reprezentant de pe altă treaptă ierarhică a sistemului politico-militar țarist. A fost ales generalul Aleksandr A. Mosolov. Candidatul era familiarizat cu problemele românești și nu era străin de atmosfera zonei balcanice. Participant la războiul ruso-otoman din 1877 – 1878 și contaminat de tifos exantematic în Bulgaria, a urmat tratamentul la Spitalul Brâncovenesc, bucurându-se de asistența personală a principesei, viitoarea regină Elisabeta a României, a fost șeful escortei prințului Aleksandr de Battenberg al Bulgariei, pe care l-a însoțit de mai multe ori în România. A făcut parte din suita țarului Nicolae al II-lea în timpul vizitei la Constanța în ziua de 1 iunie 1914, la bordul vasului „Standart". Prima sa decorație străină a fost „Steaua României" în grad de comandor (1884), iar în 1889 a obținut „Steaua României" în grad de Mare Cruce.

Ultimul țar al Rusiei, Nicolae al II-lea

Nu lipsit de interes este momentul audienței lui Al. Mosolov la țar, la Cartierul General de la Moghilev, în august 1916. Chiar dacă în memoriile sale, publicate la București în 1997 de Marin C. Stănescu, generalul Aleksandr A. Mosolov insistă că nu a bănuit nimic despre intenția suveranului său de a-i încredința o misiune importantă în România, desemnarea respectivă l-a uns la suflet. Din relatările sale se poate conchide că țarul i-a acordat prerogative speciale, având misiunea de a înlătura animozitățile dintre generalii ruși Vladimir Viktorovici Saharov, comandant al Armatei ruse de la Dunăre, iar din 12 decembrie 1916, adjunct al regelui Ferdinand, Comandantul Suprem al trupelor de pe Frontul român, și Mihail Alekseevici Beliaev, delegat al armatei ruse pe lângă Marele Stat Major al armatei române, care în 3 ianuarie 1917 va fi desemnat în postul de ministru al armatei imperiale. Lui Al. Mosolov i-ar fi revenit sarcina de a reglementa raporturile între regele Ferdinand și comandamentul armatei ruse, de a acorda sprijin reginei Maria în activitatea de susținere a regelui Ferdinand, puternic marcat de războiul purtat împotriva conaționalilor săi germani. Nimic nu pomenește despre problema Tezaurului românesc în perioada de pregătire a sa pentru plecarea la post în România.

Faptul că la Ministerul Afacerilor Străine nu i-au fost oferite prea multe informații cu privire la viitoarea sa activitate, dar a fost dotat cu cifrul special de la Curtea Imperială pentru a transmite informații peste capul Ministerului Afacerilor Străine, reprezintă o dovadă certă că a avut și alte misiuni decât împăcarea generalilor sau atenuarea tensiunilor de la Curtea Regală a României, susținând pe verișoara primară a țarului, regina Maria. Realizarea obiectivelor nominalizate presupunea o activitate tenace în timp, pe când țarul, în cadrul audienței, l-a asigurat „că perioada cât vă veți afla departe de mine va fi de scurtă durată". Cele expuse mai sus permit să se tragă concluzia că Aleksandr A. Mosolov a fost trimis în România cu un obiectiv major precis și prioritar, pe care dânsul încearcă să-l dilueze în gama de probleme de care s-a ocupat în cele câteva luni de ședere la Iași. Nu este exclus ca gestul de transmitere la 15 martie 1938 a manuscrisului memoriilor sale lui Radu G. Cruțescu, ministrul plenipotențiar român la Sofia, să fi avut drept scop încercarea de a convinge opinia publică românească de faptul că Aleksandr A. Mosolov a fost doar un funcționar ocazional implicat în problema evacuării Tezaurului României la Moscova.

Probabil nu întâmplător, memoriile generalului Al. Mosolov, redactate cu mare grijă de a nu oferi nimic în plus, conțin o abundență de fapte, întâmplări, discuții, portrete ale unor personalități cunoscute, detalii până la cele mai mici amănunte, dar se remarcă prin refuzul vădit al autorului de datare a celor relatate. Este adevărat că la un moment dat i-a scăpat o precizare extrem de sugestivă: „După ce m-am întors la Iași [după întâlnirea cu generalii Saharov și Beliaev – *V.V.*], mi-am făcut bilanțul activității pe care o depusesem în ultimele zile. Puteam să consider că situația mea este bine stabilită, iar legătura între frontul rusesc și cel românesc este bine consolidată. Trebuia, așadar, să pornesc la treabă neîntârziat. Care erau însă primele măsuri pe care trebuia să le iau? În primul rând, trebuia luate măsuri pentru o mai bună organizare a transporturilor feroviare. În al doilea rând, trebuia

luate măsuri pentru transferarea aurului românesc în Rusia. Această ultimă măsură fusese ridicată de Stanisłas Kozieł-Poklewski, cu ocazia semnării convenției militare. Brătianu, deși era în principiu de acord, socotea totuși această măsură ca fiind inoportună. Or, eu eram de părere că, dat fiind dezastrul în care se afla România, se impunea, fără întârziere, transferarea aurului românesc în Rusia, căci, într-un moment sau altul, convenția militară ar fi putut să fie anulată."

Eventualitatea anulării condițiilor de angajare a României în război, stabilite prin Tratatul de alianță și Convenția militară din august 1916, era vehiculată tot mai insistent la vârful puterii din Rusia. La 7 noiembrie 1916, a fost redactat „Raportul Polivanov", publicat de bolșevici, în care s-a regăsit următoarea constatare: „Dacă lucrurile ar fi evoluat în așa mod, încât Înțelegerea politică și militară din 1916 cu România să fie în totul îndeplinită, un stat foarte puternic ar fi fost creat în Balcani, compus din Moldova, Valahia, Dobrogea (România de acum), din Transilvania, Banat și Bucovina (câștiguri în virtutea tratatului din 1916), cu o populație de aproape 13 milioane. În viitor, acest stat cu greu ar fi hrănit simțăminte amicale față de Rusia și ar fi avut drept ambiție să îndeplinească visurile naționale în Basarabia și în Balcani." În pofida faptului că la prima apariție a acestui document, tradus în limba română, în 1921, s-a făcut precizarea că „el este semnat Polivanov, care nu pare a fi același cu generalul Polivanov, fost ministru de Război până în martie 1916, ci înalt funcționar al Ministerului Afacerilor Străine rusești", în publicații recente ale autorilor români se insistă în atribuirea paternității acestui document lui Aleksei Aleksandrovici Polivanov, fost ministru de Război al Rusiei.

Documentele din arhivele Federației Ruse reflectă rolul important pe care l-a avut generalul Al. Mosolov în impunerea deciziei privind evacuarea Tezaurului românesc în Rusia. La 25 noiembrie/8 decembrie 1916, Stanisłas Kozieł-Poklewski transmitea la Petrograd telegrama cu caracter secret nr. 719 prin care se comunică rugămintea ministrului român de Finanțe de a se asigura garnitura de tren necesară pentru transportarea Tezaurului la Moscova și asigurarea pazei transportului.

În condițiile în care prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, regele și regina aveau mari îndoieli asupra oportunității expedierii Tezaurului la Moscova,

Ion I.C. Brătianu (în centrul imaginii) nu era deloc convins de utilitatea trimiterii Tezaurului la Moscova

fapt confirmat și de Aleksandr A. Mosolov, apare firească întrebare: cine l-a mandatat pe Emil Costinescu, la doar câteva zile după sosirea Guvernului și a Curții regale la Iași, să adreseze trimisului rus această rugăminte? Să fi fost acest gest o inițiativă a ministrului Finanțelor fără știrea Guvernului și a regelui, mai ales solicitarea de trimitere de urgență a trenului? Pare puțin verosimil chiar în condițiile haosului și dezordinii provocate de retragerea precipitată. Nu mai puțin adevărat este că cererea lui Emil Costinescu, în formula respectivă, apare drept argument pe care se bazează telegrama lui Stanisłas Kozieł-Poklewski și nu se cunoaște cu certitudine dacă ministrul român ar fi cerut expres cele transmise la Petrograd sau a fost doar o tatonare asupra eventualității evacuării Tezaurului, iar trimisul rus a forțat nota pentru a-i pune pe români în fața faptului împlinit. Partea rusă a mizat în acest caz pe situația disperată în care se afla conducerea politică a României și pe capacitatea de a se impune a generalului Aleksandr A. Mosolov.

După primirea la Petrograd a telegramei lui Stanisłas Kozieł-Poklewski, la 25 noiembrie/8 decembrie 1916, țarul a notat pe fila documentului: „Trebuie să acceptăm", rezoluție care a declanșat, cu o rapiditate de invidiat în condițiile sistemului birocratic greoi al Rusiei, o acțiune pe mai multe paliere. Anatoli Neratov, ministrul interimar al Afacerilor Străine al Rusiei, a dispus în aceeași zi transmiterea textului telegramei către Înaltul Comandament al armatei ruse, cu precizarea că „noi considerăm ca extrem de indicată satisfacerea demersului Guvernului român". Ivan Pavlovici Șipov, președintele Consiliului Băncii de Stat, a confirmat a doua zi disponibilitatea de a găzdui Tezaurul românesc, solicitând informarea în timp util a momentului sosirii transportului la Moscova, greutatea aces-

tuia și numărul unităților de transport (camioane) necesare la gară pentru transportarea lăzilor la depozit. El a mai precizat că încă în ajun a dispus pregătirea spațiilor necesare amplasării Tezaurului românesc. Cu acea ocazie, a fost comunicată și adresa telegrafică a lui Vasilii Iakovlevici Kovalnițki, directorul sucursalei din Moscova a Băncii de Stat a Rusiei. Cancelaria Ministerului Afacerilor Străine a comunicat la data de 25 noiembrie/8 decembrie 1916 Legației ruse în România că „în zilele următoare va sosi la Iași garnitura de tren solicitată".

În timp ce la Petrograd și Moscova au început pregătirile în regim de urgență pentru receptarea stocului metalic al Băncii Naționale a României, la Iași se desfășura o confruntare aprigă între partizanii și adversarii evacuării Tezaurului în Rusia. Această stare de lucruri din Capitala Moldovei confirmă ipoteza de mai sus că la nivelul conducerii politice a României nu a existat o unitate de opinii, iar Emil Costinescu a negociat cu Stanisłas Kozieł-Poklewski doar condițiile unei eventuale evacuări, pe care ministrul plenipotențiar rus a prezentat-o guvernului său drept un fapt hotărât. Comportamentul lui Stanisłas Kozieł-Poklewski în cazul dat era doar una dintre primele manifestări de exercitare a presiunilor de către partea rusă.

La 29 noiembrie/12 decembrie 1916, Șeful Direcției jandarmerie și poliție de la secția Odessa a Căilor Ferate Sud-Vest din Rusia, rotmistrul (căpitan la jandarmi) Belski, a primit ordin de echipare a unei garnituri cu 25 vagoane de marfă și câteva vagoane de pasageri, în funcție de numărul persoanelor care vor însoți trenul, precum și câteva vagoane pentru bagaje. Rotmistrul Belski era desemnat să însoțească trenul pe traseul Iași – Odessa – Znamenka – Kremenciug, până la Moscova, având în subordine compania 3 a batalionului 43 Etape, cu trei ofițeri și 200 soldați, pentru asigurarea pazei în timpul deplasării. Probabil că anumite rațiuni de securitate au determinat evitarea trecerii trenului prin Kiev. În plus, rotmistrul Belski a avut propria echipă de zece subofițeri de jandarmi care a supravegheat activitatea militarilor și civililor prezenți în tren în drum spre Moscova. În aceeași zi, compania 3 Etape s-a deplasat cu un tren separat la Ungheni, iar de acolo, în marș, a plecat la Iași. Rotmistrul Belski cu oamenii săi a mers în trenul echipat pentru transportul Tezaurului românesc până la Iași. După trei zile, trenul cu echipa lui Belski a revenit la Odessa, motiv pentru care generalul Al. Mosolov a trebuit să dea explicații.

Emil Costinescu

La 5/18 decembrie 1916, generalul Vasilii Iosifovici Gurko (fiul cunoscutului general rus Iosif Gurko din campania din 1877 – 1878 în Bulgaria), în calitatea sa de șef interimar al Cartierului Înaltului Comandament (a suplinit această funcție în perioada 11 noiembrie 1916 – 17 februarie 1917, când generalul M.V. Alekseev s-a aflat în concediu pe caz de boală), i-a adresat lui Al. Mosolov următoarea scrisoare: „Cu referire la telegrama nr. 719 din 25 nov. a.c. a lui Poklewski, privind transportarea la Moscova a Tezaurului românesc, țin să informez de urgență pe Excelența Voastră că trenul solicitat de Guvernul român a sosit la timp în gara Iași. Din telegrama locotenent-colonelului Ostafiev, șeful serviciului de mișcare a trupelor de pe lângă Cartierul General rus din România, am aflat că Banca Națională a României, prin intermediul directorului său Boltianu [eroare, poate Bibicescu, viceguvernator – *V.V.*] a comunicat respectivului ofițer că încărcătura nu este pregătită pentru transportare și din acest motiv trenul, împreună cu persoanele desemnate pentru a-l însoți, a revenit la Odessa. Consider că motivarea prin tergiversarea pregătirilor este doar un pretext și trag concluzia că românii se eschivează, probabil, de a da curs intenției lor inițiale și au decis să procedeze în acest caz fără participarea noastră sau poate nu în conformitate cu interesele noastre. Din rațiuni politice, consider necesar ca Tezaurul românesc să fie trimis pentru păstrare la noi și orice modificare în acest sens a intențiilor Guvernului român ar fi nedorită și inacceptabilă. În consecință, rog cu insistență pe Excelența Voastră să interveniți în modul cel mai hotărât și energic pe lângă Guvernul român în favoarea necesității transportării de urgență a Tezaurului românesc în Rusia, precizând cu această ocazie că situația respectivă s-a creat din vina românilor, iar invocarea tărăgănării pregătirilor este lipsită

de temei, deoarece Tezaurul a fost transportat la Iași și nu există niciun obstacol pentru trimiterea lui mai departe în Rusia."

Generalul V.I. Gurko a considerat, probabil, insuficientă partea dactilografiată a mesajului său către Aleksandr A. Mosolov și a mai scris în continuare de mână: „Eu recunosc că abordarea acestei probleme delicate nu este simplă. Drept pretext ar putea servi faptul că este imposibil de a se ține în taină locul depozitării Tezaurului României, adus de curând la Iași, căutat de spioni și amenințat de un eventual atac al zepelinelor [germane]. Cred că am putea să-l expediem la Nikolaev și Odessa, cu asigurarea pazei. Dacă d-voastră apreciați că abordarea acestei probleme cu d-l Brătianu este incomodă, pentru noi este important să cunoaștem unde se păstrează Tezaurul românesc, ca în caz de necesitate să întreprindem măsurile cuvenite pentru asigurarea securității lui depline."

Aleksandr A. Mosolov i-a răspuns generalului V.I. Gurko printr-o scrisoare din 11/24 decembrie 1916, în care a făcut următoarea precizare: „Fără îndoială că românii regretă acum decizia lor de a trimite Tezaurul în Rusia, deoarece acceptul privind încărcarea acestuia în vagoane a urmat numai grație scrisorii mele insistente și dure către Costinescu. Astăzi aici a fost format un nou guvern din care fac parte și capii partidului conservator, fapt extrem de dorit din partea noastră, iar discursul regelui a fost urmat de ample ovații la adresa regelui, a reprezentanților Puterilor Aliate, precum și de ovații separate la adresa Rusiei."

Documentul respectiv reprezintă chintesența misiunii scurte a generalului Al. Mosolov în România și modul cum a acționat el în condiții de forță majoră. Deși Aleksandr A. Mosolov pretinde că ar fi solicitat prin propria sa telegramă trimiterea garniturii pentru transportarea Tezaurului, trenul a sosit în seara zilei de 29 noiembrie/12 decembrie 1916 ca urmare a telegramei predecesorului său, Stanisłas Koziełł-Poklewski. Nu este exclus ca sosirea trenului de la Odessa la Iași să fi reprezentat un alt mijloc de presiune asupra părții române, sub pretextul că acesta nu putea fi ținut prea mult în gară și Tezaurul trebuia încărcat urgent. Oricum, disfuncționalitatea în acțiunile părții ruse a fost determinată de graba cu care s-a procedat. Cursul evenimentelor lasă impresia că semnalul dat prin telegrama lui Stanisłas Koziełł-Poklewski era așteptat cu nerăbdare la Petrograd, acesta sosind în momentul când succesorul său se afla în drum spre Iași și aidoma unui arc încordat, în momentul când a fost eliberat, a pus în funcțiune un întreg mecanism în serviciul interesului suprem: crearea unei pârghii cu ajutorul căreia românii urma a fi încadrați în poziția dorită de Rusia, cu perspectiva revenirii asupra condițiilor Tratatului de alianță și a Convenției militare, încheiate în august 1916. Era mult mai ușor să dictezi condițiile unui partener decimat pe câmpul de luptă de inamic și, pe deasupra, lăsat lefter de aliatul său apropiat.

Aleksandr A. Mosolov a intrat din mers în vâltoarea evenimentelor, fără însă a reuși o performanță din start, deoarece predecesorul său plusase prea mult prin telegrama din 25 noiembrie/8 decembrie 1916, prezentând problema ca și soluționată definitiv. Factorii politici decizionali ai Rusiei își dădeau seama perfect de oportunitatea momentului pentru obținerea unei subordonări totale a României, obiectiv urmărit încă din perioada antebelică. Deloc întâmplătoare era aluzia din finalul scrisorii generalului V.I. Gurko care, admițând și varianta neevacuării Tezaurului, sugera obținerea de la premierul român Brătianu a unor detalii cu privire la locația și condițiile de păstrare a rezervei de aur românesc la Iași sub pretextul asigurării securității acesteia în caz de necesitate. Aleksandr A. Mosolov se afla între ciocan și nicovală, fiind pe deplin conștient că orice zi de întârziere era în detrimentul succesului operațiunii pentru care fusese trimis de țar în România. Abia la 11/24 decembrie 1916, ca urmare a insistenței sale în fața autorităților române, a putut să comunice la Petrograd: „Banca Națională [a României] solicită trimiterea unor funcționari care să preia aurul la Iași în lăzi sigilate, cu încheierea procesului-verbal. Odată ajunse la Moscova, acestea vor fi amplasate într-un spațiu separat, închis cu două chei, una pentru funcționarii noștri și alta pentru funcționarii români. Un al doilea proces-verbal va fi întocmit la Moscova. Este de dorit trimiterea neîntârziată a funcționarilor, a 18 vagoane cu o capacitate de 900 puduri fiecare [14.742 kg, întreaga capacitate a garniturii fiind de 265.356 kg] pentru stocul de aur, precum și vagoane pentru însoțitori și pază. Din partea română vor pleca opt persoane, reprezentanți ai Băncii."

Dr. Vitalie VĂRATIC

CERCETĂRI ÎN ARHIVELE RUSE PRIVIND TEZAURUL ROMÂNIEI

Am avut ocazia să caut în mai multe arhive ruse urme ale Tezaurului României ajuns în cele două tranșe în fosta Rusie țaristă. Poate că întrebarea cui i-a aparținut inițiativa își găsește în bună parte răspunsul în primele 25 de documente din volumul Destinul Tezaurului României. Argumente din arhivele ruse**, pe care l-am publicat la Editura Oscar Print și a cărui lansare a avut loc de curând la Banca Națională a României. Ele permit urmărirea circuitului demersurilor părții ruse, începând cu data de 28 octombrie 1916.**

Primul document este scrisoarea pe care ministrul de Finanțe Piotr Lvovici Bark o trimite la 25 octombrie, când la noi lucrurile erau departe de a fi decise, în legătură cu această inițiativă rusă. Eu nu mă feresc să spun că inițiativa a aparținut Rusiei prin toate procedeele posibile, că această operațiune a fost făcută mai ales prin intermediul generalilor, al militarilor, nu pe canale diplomatice, și acest lucru spune foarte mult. În documente veți găsi expresii care pot fi interpretate ca fiind presiuni asupra autorităților române care tergiversau adoptarea unei decizii. În volumul menționat veți identifica nu puține documente care dau răspunsuri certe legate de destinul Tezaurului B.N.R., până în anul 1925. Nu se pune nici într-un fel problema că aurul românesc a fost evacuat odată cu cel rusesc, evacuare care s-a făcut în primăvara lui 1918, și că ar fi avut destinul destul de întortocheat al fostului aur țarist, care a fost expediat întâi în zona Urali, apoi înspre Extremul Orient, o întreagă aventură prin care a trecut.

O parte din aurul rusesc a fost însușit de albgardiști sau de voluntarii cehoslovaci, dar nu este cazul și pentru destinul aurului românesc. Documentele arată că aurul B.N.R. nu a fost evacuat până în toamna lui 1919. El a rămas în Moscova, sub controlul bolșevicilor.

Am urmărit evoluția cantitativă a aurului B.N.R. La inventarierea din 14 august 1919, în comparație cu inventarierea făcută la predarea către ruși din 16 februarie 1917, întreaga cantitate de aur a Băncii Naționale era intactă și controlată de autoritățile ruse. Nu există nicio diferență, nici măcar de o centimă, nici la mărci, nici la coroane, lire, lei, franci, ruble. Nu sunt evidențiate lingourile din aur și bijuteriile reginei Maria. Cele două casete cu bijuterii au fost scoase în februarie 1919 din „depozitul românesc" de la Palatul Armelor, ceea ce anulează teoria că ele au fost aduse în țară de colonelul Boyle sau de ministrul României la Petrograd, Diamandy.

Aleksandr Șliapnikov (stânga) și Leonid Krasin în fața Ambasadei sovietice din Paris, 1924

Am făcut o comparație între situația de la inventarierea din februarie 1917 și o informare din 28 ianuarie 1920 care arată că, cu excepția lirelor engleze și turcești, unde există o diferență nesemnificativă, în cazul tuturor celorlalte monete care consti-

tuiau Tezaurul B.N.R., cantitățile inventariate la cele două date sunt identice. Până în ianuarie 1920, Tezaurul B.N.R. nu a fost afectat.

În octombrie 1919, în momentul ofensivei lui Denikin, a început evacuarea din Moscova a unei părți din Tezaurul B.N.R.. Din rezerva de aur a României au fost trimise la Samara lirele engleze, lirele turcești, mărcile germane. Au rămas la Moscova francii francezi, leii românești și alte monete, în total echivalentul a 18,3 dintre cele 118 milioane de ruble aur. După readucerea la Moscova, în august 1921, a părții din Tezaurul bancar românesc evacuat la Samara și Perm, în toamna anului 1919, francii francezi, lirele engleze și mărcile germane au fost trimise aproape în totalitate și în diferite momente în străinătate, din dispoziția Comisariatului Poporului pentru Finanțe.

Atunci când i s-a propus lui Lenin ca să se transforme în monete rusești aurul conținut în ludovicii și sovereign-ii aflați în rezerva de aur a României, Lenin a respins ferm propunerea, cerând să nu se atingă nimeni nici măcar cu un deget de aurul românesc. El voia să utilizeze Tezaurul B.N.R. ca monetă de schimb pentru Basarabia.

După moartea lui Lenin însă, treptat, sovieticii au folosit rezerva de aur a B.N.R., în condițiile crizei economice și alimentare care a lovit Rusia. În ianuarie 1925, ultimele 35 de milioane ruble aur, deci în jur de o treime din totalul Tezaurului evacuat, au fost vărsate pentru a mări capitalul de stat al Băncii Poporului.

Am încercat să aduc argumente din arhivele ruse privind și cealaltă componentă a Tezaurului României, cea documentară, cultural-artistică, bisericească și identitară. Cea mai amplă inventariere a acestui patrimoniu s-a făcut de comisia Șliapnikov, între iulie 1923 și iulie 1924. Am comparat datele cu restituirile din 1935 și 1956 și am constatat că din cele 6,9 kg de platină s-au restituit zero, din aur și platină numai 13,7%, din argint, 20,87%, deci a cincea parte, din briliante, 3,7%.

Am urmărit și destinul rușilor care au avut tangență cu Tezaurul, rezultând capitolul *Blestemul aurului românesc*. Am făcut și scurte prezentări ale acelor instituții, organisme, entități, ruse și sovietice, care au „vegheat“ soarta Tezaurului nostru. În sfârșit, m-am ocupat și de miturile Tezaurului României: lucrurile care s-au spus de-a lungul timpului, mai mult de un secol, tendențios, fals, greșit, profund interesat, legat de componentele principale ale Tezaurului B.N.R., citând documentele din arhivele ruse care le contrazic.

Dr. Ilie SCHIPOR

CERCETĂRI PRIVIND ISTORIA B.N.R. ȘI A TEZAURULUI EVACUAT LA MOSCOVA

Conducerea Băncii Naționale a României a încurajat cercetarea privind istoria instituției, creând un departament de cercetare istorică care a publicat numeroase volume, abordând și subiecte care, înainte de 1989, erau evitate, ca, de exemplu, personalitatea lui Eugeniu Carada.

Prin relațiile sale, Eugeniu Carada a reușit să obțină de la Banca Franței hârtie și cerneluri tipografice speciale pentru a putea tipări primele bancnote românești. Banca Franței impusese un embargo asupra acestor produse, pentru ca alte bănci centrale care se creau atunci să depindă de tipografiile Băncii Franței. Tot grație lui Carada, un inspector general de la Banca Franței a stat șase luni la București pentru a ajuta la punerea pe picioare a Băncii Naționale.

Departamentul de cercetări istorice a abordat și probleme privind Tezaurul Băncii Poloniei,

evacuat prin România în 1939, după ce această țară a fost atacată de Germania și U.R.S.S. Puțină lume știa și știe că România a permis ca tezaurul Bank Polski să tranziteze pe la noi, fiind îmbarcat la Constanța, pentru ca după o peregrinare de câțiva ani să revină acasă. În 1947, B.N.R. a returnat cantitatea de 2,7 t aur fin, ce nu a mai apucat să fie evacuat în 1939 și pe care l-a păstrat, returnându-l Poloniei fără să solicite vreo taxă pentru perioada cât a avut grijă de el.

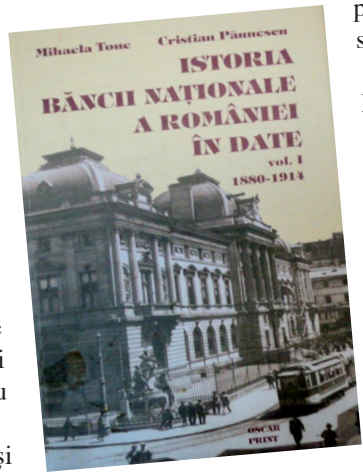

Departamentul a studiat și „Operațiunea Neptun“, prin care, în vara anului 1944 rezerva de aur a B.N.R. a fost evacuată și ascunsă la Mănăstirea Tismana, apoi într-o peșteră de lângă mănăstire. România avea atunci 244 t aur fin. Exista pericolul ca trupele germane în retragere sau Armata Roșie în ofensivă să captureze aurul. A fost readus în București, în 1947.

Prin invitarea unor specialiști care să facă cunoscute rezultatele cercetărilor lor în arhivele din țară și din Federația Rusă, B.N.R. dorește să facă cunoscut opiniei publice, în primul rând, problematica Tezaurului. Demersul Băncii Naționale de a recupera aurul evacuat în timpul Primului Război Mondial la Moscova nu a încetat și va continua până când va înregistra rezultate concrete.

În cadrul „Comisiei comune româno-ruse pentru studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului depus la Moscova în timpul Primului Război Mondial“ – care a avut ca prim copreședinte din partea română pe profesorul Ioan Scurtu, urmat de academicianul Ioan-Aurel Pop și acum de prof. univ.dr. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române – se discută de ani de zile problema Tezaurului României. Comisia se întâlnește din când în când. Copreședinte din partea rusă este academicianul Ciubarian, care are viza Kremlinului pentru această funcție și informează Administrația prezidențială rusă care sunt progresele și ce s-a discutat în comisie.

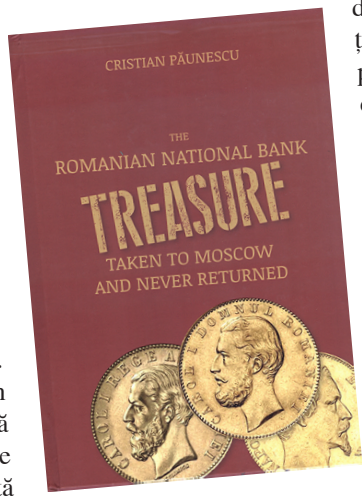

Mare parte a opiniei publice din România nu înțelege exact menirea Comisiei. Mulți cred că această comisie, formată din istorici, va aduce aurul românesc acasă. Comisia este doar primul nivel al unui proces mai complex. Comisia a înregistrat progrese certe. A prezentat, și partea rusă a acceptat, documentele, respectiv protocoalele de predare-primire a aurului Băncii Naționale de către partea rusă. Autenticitatea acestor documente nu a fost contestată. Au promis că și dânșii vor căuta în arhive documentele omoloage. Până acum nu au găsit decât documente de importanță redusă. Volumul domnului colonel Ilie Schipor le va fi de mare ajutor. În final, Comisia va prezenta concluziile și documentele identificate etajului superior, cel al diplomației. Diplomații români și cei ruși vor negocia soluția politică, pe care o vor prezenta factorilor decidenți. Trebuie însă să ținem cont că Federația Rusă consideră România, alături de Statele Baltice și Polonia, ca state neprietene. Ceea ce înseamnă că o soluție politică nu se întrevede prea curând.

Conștientă de acest lucru, Banca Națională a înțeles că este nevoie ca problema Tezaurului evacuat la Moscova și neîntors acasă după mai bine de 100 de ani să fie cunoscută nu numai de opinia publică din România, ci și de cea din țările cu care România este astăzi parteneră și aliată. În discuțiile cu colegi din alte bănci centrale ne-am dat seama că mulți nu știu despre acest subiect. De aceea, publicarea unor lucrări în limba română și în limba engleză care să prezinte problema Tezaurului României, a Tezaurului B.N.R. unui public cât mai larg trebuie să continue.

Cristian PĂUNESCU,
Consilier
al guvernatorului B.N.R.